

ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οὕτω καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐσπούδαζον περὶ τὴν θήραν· ἀπόδειξις οὐ μόνον αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι τῶν μεσαιωνικῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπανειλημμένα καὶ ἐπίμονοι συστάσεις τῶν τε πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλων ἀνδρῶν περὶ ἀποχῆς τῶν νέων, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν θεάτρων καὶ τῶν ἀγῶνων τῶν ἵππων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν κυνηγεσίων.

Ἐκινήγουν δὲ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν οὐ μόνον οἱ ἄνδρες τοῦ λαοῦ, κέρδους ἕνεκα, ἀλλὰ, χάριν διασκεδάσεως, εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι καὶ βασιλεῖς, κατὰ συνήθειαν πιθανώτατα ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας κληρονομηθεῖσαν καὶ μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς ἡμετέρας αὐτοκρατορίας διατηρηθεῖσαν.

Καὶ ἐν ᾧ ἡ ἀγάπη τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸ κυνήγιον ἦτο τόσον μεγάλη, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίαι εἶναι ἐπαρκεῖς· ἔχομεν μὲν παλαιότερας τινὰς ἐκφράσεις θήρας, ὡς εἶναι ἡ τοῦ σοφιστοῦ Λιβανίου «θήρας ἔκφρασις»¹, συστηματικαὶ ὁμως πληροφορίαι, διὰ τὴν παλαιότεραν τοῦλάχιστον Βυζαντινὴν περίοδον, σπανίζουσιν. Ἄφ' ἐτέρου καὶ τὰ σχετικὰ μνημεῖα εἶναι πενιχρά².

Εἰς ταῦτα ἂς προστεθῇ ὅτι δὲν σφύζονται ἱστορημένα εὐγενῶν ἢ βασιλέων ἀνάκτορα, ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ὁποίων γνωρίζομεν ὅτι, μετὰ τὴν εἰκονομακίαν μάλιστα περίοδον, διὰ ψηφιδωτῶν παριστάνοντο σκηναὶ θήρας, μειονέκτημα, ὅπερ ἐν μέρει δύνανται ν' ἀναπληρώσωσι περιγραφαί, οἷα ἡ παρὰ Νικήτα Χωνιάτη, ὅστις λέγει περὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ ὅτι, ἵνα κοσμήσῃ τοὺς τοίχους τῶν πολυτελῶν οἰκημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρε παρὰ τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα «εἰς τὰ πρὸ τῆς βασιλείας ἔβλεψεν ἔργα· καὶ ἦν ἱππηλάσια καὶ κυνηγέσια ζωγραφούμενα, κλωγμὸς πτηνῶν, θαυσομὸς κυνῶν,

¹ Τόμ. 4 σ. 1064 καὶ 1065 (ἔκδ. Reiske). Βλέπε καὶ τοῦ Χορικίου, ἡ μᾶλλον τοῦ Βασιλάκη, Ἐκφράσις εἰκόνοσ ἐν τῇ πόλει τῶν Γαζαίων κειμένης (M a i, Spicilegium Romanum 5.430).

² Σκηναὶ κυνήγιου παριστάνονται ἐπὶ μεταλλίνων κανίων τῆς ἐκκλησίας, θήρας δὲ λαγῶν ὑπὸ ἱεράκων ἐπὶ θωρακίων, τὸ τελευταῖον ὁμως θέμα κατήντησε μᾶλλον διακοσμητικόν. Σκηνὴν θήρας κατὰ τὸν IB' ἢ Π'. αἰῶνα ἐπὶ προστομαίῳ ἐδημοσίευσεν ὁ Α. Ὁρλάνδος, Προστομαίῳ τοῦ μουσεῖου Ἡρακλείου (Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τόμ. Θ'. (1924-25), σ. 190. Βλέπε καὶ σκηνὴν θήρας ἀρχαίου ἐπὶ Βυζαντινοῦ κιονοκράτου δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ T r a q u a i r ἐν τῷ British School Annual 1908-9 σ. 203.

ἐλαφηβολίαι καὶ λαγοῦ θηρεύσεις καὶ χαυλιόδους σῦς διακονιζόμενος καὶ ζῶμπρος διελαυνόμενος δόρατι καὶ βίος ἀγροικικός καὶ σκηνίτης καὶ ἐστίασις ἐκ τῶν θηρευομένων σχέδιος καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος μιστύλλων αὐτοχειρὶ κρέας ἐλάφειον ἢ κάπρου μονάζοντος καὶ ὀπτῶν περιφραδέως πυρὶ καὶ τοιαῦθ' ἕτερα»¹.

Ἡ ἀγάπη τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸ κυνήγιον, διδόντων πολλακίς τῶν βασιλέων τὸ παράδειγμα, ἐνταθεῖσα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν², συνεχίσθη ἐπὶ τῆς τῶν Παλαιολόγων, ὡς, πλὴν ἄλλων, πιστοποιοῦσι πρῶτον αἱ πολλαὶ σύγχρονοι ἐκφράσεις κυνηγιῶν, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ προσήκων θὰ γίνῃ λόγος, καὶ δεύτερον τὰ διάφορα ἱερακοσόφια, ὀρνεοσόφια καὶ κυνοσόφια, ἐν οἷς γνωστότατα τὰ φερόμενα ἐπ' ὀνόματι Δημητρίου τοῦ Κωνσταντινουπολίτου τοῦ ἀκμάσαντος ἐπὶ Μιχαὴλ Η΄. τοῦ Παλαιολόγου.

Ἐπὶ τῶν κειμένων τούτων στηριζόμενος πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ πληροφοριῶν, ἃς σύγχρονοι καὶ οὐχὶ πολὺ τοῦ ΙΒ΄. αἰῶνος παλαιότεροι συγγραφεῖς παρέχουσι, βοηθούμενος δέ, ἄφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ διαφόρων εἰκόνων χειρογράφων³, ἄφ' ἑτέρου δὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ καὶ σήμερον ἐν τῷ κυνηγιῷ συνηθιζόμενα, θὰ προσπαθῆσω νὰ δώσω εἰκόνα τοῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων κυνηγετικοῦ βίου.

Κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς ἐποχὴν ὁ διατριβὼν περὶ τὴν θήραν, ἥτις ἐκαλεῖτο κυνήγιον⁴, ὠνομάζετο κυνηγός, πρὸς δὲ καὶ πούλλολόγος⁵, ὅταν ἰδιαιτέρως περὶ τὴν θήραν πτηνῶν ἤσχολεῖτο, ἐν Κύπρῳ δ' ὁ αὐτὸς καὶ πούλλάρις⁶.

Μετέβαινε δ' εἰς τὴν θήραν εἴτε εἷς καὶ μόνος τὰ ἀναγκαῖα πτηνὰ καὶ κύνας πολλακίς ὀδηγῶν, εἴτε καὶ πολλοί, ὁσάκις ἐγίνετο κυνήγιον μεγαλυτέρων πτηνῶν ἢ ζῴων ἢ ὀργανοῦτο ὑπὸ πλουσιῶν ἢ βασιλέων, οὔτινες προσεκάλουν καὶ φίλους, ἵνα μετὰσχωσι τούτου⁷. Ὅτι δὲ μετὰξὺ τῶν παρακολούθουντων ἦσαν καὶ γυναικες κάποτε, μαρτυροῦσιν οἱ συγγραφεῖς⁸.

¹ Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις 433. 13 ἐξ.

² Ὅτι ἡ θήρα ἦτο τῶν συνηθεστάτων κατὰ τὸν ΙΒ΄. αἰῶνα δηλοῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, δι' ὧν λέγει (774.24) «ὅτι δὲ τὸ κυνηγετεῖν σπουδαιότατον ἦν καὶ τοῖς παλαιοῖς... ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν δεδήλωται».

³ Πολλὰ τῶν εἰκόνων, μ' ὅλον ὅτι εἶναι τοῦ δεκάτου ἢ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἀναγόμεναι εἰς παλαιότερα πρότυπα, ὡς αἱ ἐκ τῶν κυνηγετικῶν τοῦ Ὀπλιανοῦ, ἐν τούτοις ἀποδίδουσι ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων συνηθιζόμενα.

⁴ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Ποίημα παραινετικὸν στίχ. 122 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 6).

⁵ Πβ. καὶ τὴν μεσαιωνικὴν παροιμίαν ἁλιῦ καὶ πούλλολόγου ἄδηλος ὁ βίος, ἥτις νῦν ἐν Καρπάθῳ λέγεται πούλλολός καὶ ψαρᾶς ἐρημιὰ σπιτιοῦ.

⁶ Ἐπιθὶ τὰς Ἀσίτζας τῆς Κύπρου Α΄. κερ. σμδ'. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. σ. 200.20.).

⁷ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντινὰ Χρονικὰ 12. 79. 82. 97).

⁸ Νικηφόρου τοῦ Γρηγοροῦ, Ἱστορ. 1.44.10.

Διηροῦντο δ' οἱ μετέχοντες τοῦ κυνηγίου εἰς τοὺς κυρίως θηρευτὰς καὶ εἰς τοὺς βοηθοὺς αὐτῶν¹, οἵτινες ἦσαν ἢ δοῦλοι ἢ οἰκέται ἔξησκημένοι ἢ καὶ ἄνδρες ἐλεύθεροι². Καὶ πάλιν ἰδιαίτερος ἐκ τῶν ὑπουργούντων ὁ μὲν ἦτο κοιταστής³, παρετήρει δῆλα δὴ, ἂν φαίνεται καὶ τοῦ ὑπάρχει θήραμα, οἱ δὲ παγανευταί, ἀνιχνευταὶ δῆλα δὴ τῶν ἐντὸς θάμνων ἢ κοιλοτήτων κρυπτομένων θηραμάτων, τὰ ὅποια ἀπεμάκρυνον δι' ἤχων καὶ συριγμῶν⁴, ἄλλοι σκυλλαγωγοί, ἄλλοι παιδαγωγοὶ εὐγενῶν ὀρνίθων, ἱερακάριοι καὶ πετριτάριοι καλούμενοι, ἄλλοι προγυμνασταὶ τῶν ἀειτιδέων τῶν μὴ ἐμπείρων ἀκόμη τῆς θήρας καὶ τέλος ἄλλοι παρδαλαγωγοί, διότι, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, καὶ διὰ παρδάλεων ἐγένετο θήρα⁵.

Ἐν τῇ λεχθῇ δ' ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὰ βασιλικά κυνήγια παρηκολούθουν τὸν βασιλέα, πλὴν ἄλλων, οἱ λεγόμενοι σκυλλομάγγοι⁶, οἱ κατὰ τοὺς συγγραφεῖς «τοὺς θηριομάχους καὶ ἰχνηλάτας ἐφέλκοντες κύνας»⁷, ὧν προῖστατο ὁ πρωτοκυνηγός «ὁ κυνηγετικῆς τακτικῆς ἐπιστάτης»⁸, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἱερακάριοι ὑπὸ τὸν πρωτοἱερακάριον, ὅστις εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν θηρευτικῶν ἱεράκων καὶ τὴν διοργάνωσιν τοῦ δι' ἱεράκων κυνηγίου⁹.

Οἱ ὁμαδικῶς λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν θήραν ὄφειλον, προτοῦ ἀρχίσῃ τὸ κυνήγιον, νὰ βαδίζωσι κατὰ τάξιν καὶ σιωπῶντες, ἂν δέ τις ζωηρότερος

¹ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔνθ' ἄν. 12. 79. 82.

² Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστολ. 34 (Σ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20.37).

³ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (ἐν Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2. 503. 13. 30, 505. 9 ἐκδ. Hercher). Ὁ κοιταστής λογίως ἐλέγετο σκοπεύς. «Καὶ δὴ ποτε πρὸς θήραν ἐξελθόντι ἐπεὶ ὁ σκοπεύς ἀπήγγειλεν ἀγέλην ἐλάφων οὐ πόρρω νέμεσθαι». Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου, (Anat. Boll. 3. 68. 11).

⁴ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἄν.

⁵ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγῶν (Annuaire de l'Association 6. 48.). Βλ. καὶ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 688.15.

⁶ Γεωργίου Κωδινού, Περὶ τῶν ὄφρικιαλίων 39.9. Mango, κατὰ τὰ Ἑλληνολατινικά μεσαιωνικά γλωσσάρια, ἐλέγετο ὁ κυνοτρόφος.

⁷ Ἰωάννου μοναχοῦ ἀρχιδιακόνου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Βάραν 6 (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἀνέκδοτα Ἑλληνικά παρὰρτ. Φιλ. Σύλλ. Κωνστ. 16.44).

⁸ Γεωργίου Κωδινού, Ἔνθ' ἄν. Μανουὴλ Φιλῆ, Στίχοι 1 (σ. 101 ἐκδ. Miller). Ὁ πρωτοκυνηγός, κατὰ τὸν Κωδινὸν (ἐνθ' ἄν.), ἂν συνέβαινε νὰ αἰμαχθῇ κατὰ τὴν θήραν φόρεμά τι τοῦ βασιλέως, τὸ ἐλάμβανεν ὡς δῶρον.

⁹ Γ. Κωδινού, Περὶ τῶν ὄφρικιαλίων 40.6. Τὰ φορέματα τοῦ πρωτοἱερακαρίου, ὅστις ἔφερεν ἐπὶ τῆς ζώνης χειρόριον «ἔχον περὶ τὴν τῆς εἰσόδου ἄκραν ἐρραμμένον μαργέλλιον ὑφαντὸν ἔχον ἀετοὺς ὀξέους (= κοκκίνους) περιγράφει ὁ Κωδινός, Ἔνθ' ἄν. 24. 9. 21.

προεπλήδα, τότε ἀνεκαλεῖτο εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τοῦ ἐπόπιου, ὅστις οὐχὶ σπανίως μετεχειρίζετο καὶ τὴν ράβδον¹.

Ἄλλοτε οἱ κυνηγοὶ ἐβάδιζον στοιχηδόν, μικρὸν διάστημα ὁ εἰς τοῦ ἄλλου ἀπέχοντες, ὥστε οὔτε νὰ ὀμιλῶσι πρὸς ἀλλήλους, ἐν ἀνάγκῃ δὲ ν' ἀλληλοβοηθῶνται. Ἄλλοτε ἀπετέλουν κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὄθουν τὸ θήραμα², καὶ ἄλλοτε, κατὰ τὴν θήραν γεράνων, διηροῦντο εἰς τέσσαρας ομάδας «ὡς ἀπὸ τετραγώνου τὰς γεράνους κυκλώσοντές τε καὶ ὑπαντιάσοντας»³, ἄλλοτε τέλος διεσπείροντο «ἄλλος ἄλλαχού κατὰ ζήτησιν, ὧν ἦθελον»⁴.

Οἱ κυνηγοὶ «τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενοι» ἐξήρχοντο πρὸς θήραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ μικρὸν τῆς νυκτὸς διαυγαζομένης⁵ ἢ, κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ νύκτα μὲ τὴν σελήνην⁶, ἔφερον βραχέα φορέματα, διὰ νὰ κινῶνται εὐχερῶς, ἦσαν τὴν κεφαλὴν ἢ ἀκάλυπτοι ἢ ἐφόρουσαν κωνικὸν σκοῦφον⁷, ἔφερον τόξον, κατὰ δὲ τὴν ὁσφὺν πρὸς τὰ ἀριστερὰ φαρέτραν μὲ βέλη⁸, ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἐξηρητημένην μάχαιραν ἢ ξιφίδιον⁹, πρὸς φόνον λαγῶν ἢ συλλαμβανομένων πτηνῶν, οὐχὶ σπανίως μάλιστα, ἵνα διὰ ταύτης, πληττομένης ἐπὶ τοῦ μηροῦ, ἐξεγείρωσι τοὺς λαγῶνους¹⁰, ράβδον, ἣν ἔρριπτον κατὰ τῶν λαγῶν¹¹ καὶ δι' ἧς πιθανώτατα ἐκτύπουν καὶ κατέβαλλον καὶ

¹ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Ἐνθ' ἄν. (Βυζαντ. Χρον. 12.82.99).

² Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου Ν. Ἑλλην. 20.37) Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου περὶ δίκων καὶ λαγῶν (Annuaire de l'Association 6.47).

³ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12.84.182).

⁴ Tafel, Eustathii opusc. 32.13.

⁵ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις ἀλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων (Κ. Horna, Analekten zur byzantinischen Literatur σ.6), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 17 (Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2.355.5 ἔκδ. Hercher).

⁶ Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ, Θήρας ἔκφρασις 4.1064 (ἔκδ. Reiske).

⁷ Βλέπε τὰς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 καὶ 6 εἰκόνας.

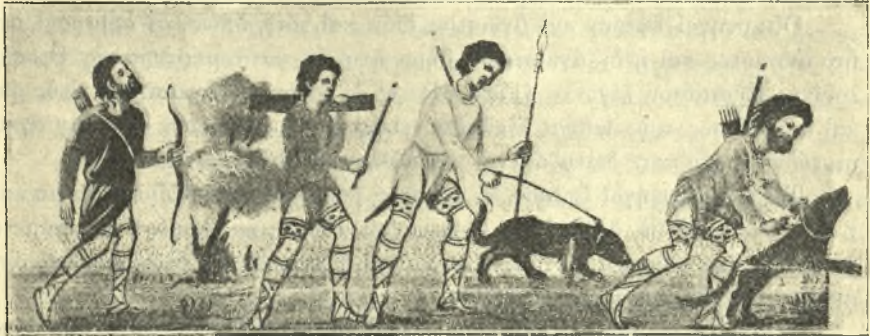
⁸ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12.80.41, 81.87), Σ. Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ.28, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53.25, Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου, Λόγος εἰς ἅγιον Βάρβαρον (Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας 1.416.7.30).

⁹ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐνθ' ἄν. 12.81.87, Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 17 (Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἱστορ. 2.356.10 Hercher), Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐνθ' ἄν. 20.37, Τὸ ξίφος τοῦ θηρευτοῦ ἀναφέρει παλαιότερον καὶ ὁ Χρυσόστομος, Σύγκρισις βασιλικῆς δυναστείας (Migne, P. G. 47.390). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν θηρευτικὴν μάχαιραν, ἣτις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων culter venatorius ἐλέγετο.

¹⁰ Tafel, Eustathii opusc. 356.28. Τὸ χωρίον εἶναι τοῦ Μιχ. Ψελλοῦ.

¹¹ Εἰ δὲ ἴδη δι' διώκων (λαγῶν) ἔρριψε ράβδον ἢ ἕτερόν τι (Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. κερ. σοσ. σ. 225.8 ἔκδ. Drexl).

πηνά¹, ρόπαλον, βαρδούκιον καλούμενον, ὅπερ ἔφερον ἐπὶ τῆς ζώνης καὶ ὅπερ ἔρριπτον κατὰ τῶν λαγῶν, λύκων καὶ διαφόρων θηρίων², πέλεκυν χρησιμοποιοῦμενον κατὰ τὴν θήραν μάλιστα κάπρου³, ἀκόντιον βήναβλον ἢ μέναβλον (venabulum) κατὰ τὴν θήραν κάπρου ἢ ἄρκτου κυρίως χρησιμοποιοῦμενον⁴, ἐπὶ τῶν ὤμων δίκτυα, λίνια ἢ λινάρια δημωδῶς λεγόμενα,

Εἰκ. 1. Κυνηγοὶ ἐξερχόμενοι ἐπὶ θήραν. Ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, ἀριθ. 2736, φ. 3.

ὡς πιστοποιεῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος⁵, εἰς ἃ στηνόμενα ὄθουν τὰ θηράματα, ἢ δι' ὧν, νεφελῶν καλουμένων, ἐπεκάλυπτον τὰ πτηνά (εἰκ. 1)⁶.

¹ Τὸ πρᾶγμα καθίσταται πιθανώτατον, ἀφ' οὗ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης (Περὶ ζῴων ἱστ. 9.24) ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του οἱ κάτοικοι Θρακικῆς τιнос πόλεως τὰ τοὺς ἱέρακας φεύγοντας ὀρνίθια καὶ πρὸς τὴν γῆν φερόμενα συνελάμβανον κτυποῦντες διὰ ξύλων καὶ σήμερον δ' ἐν Θήρᾳ συλλαμβάνουσι τοὺς ὄρνυγας διὰ ράβδου πλῆττοντες.

² Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη 231. 22 (Βόνν). Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἔνθ' ἀν. 20. 37. Τὸ ρόπαλον ἦτο ράβδος με κεφαλήν ἐξωγκωμένην.

³ Ἄννα Κομνηνὴ, Ἀλεξ. 1. 442. 10.

⁴ Max Treu, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres σ. 31, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25. Πβ καὶ I. Μαλάλα, Χρονογρ. 163. 2. Ὑπὸ τὸν ὄρον μέναβλον (venabulum) ἐννοητέα διάφορα εἶδη ἀκοντίων (ρικταρίων). Τὰ μέναβλα οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν λόγχας.

⁵ Λίνα τὰ ἱστία ὁμωνύμως τοῖς δικτύοις, ὧν ἡ κλήσις μέχρι καὶ νῦν φέρεται παρὰ τε ἄλλοις καὶ τοῖς περὶ που τὴν Παμφυλίαν, οἱ λινάρια καλοῦσι τὰ θηρατικά δίκτυα» 1452. 60 βλ. καὶ 574. 30 καὶ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (W. Regel, Fontes rerum byzantinorum σ. 64.), Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τά σοφόμενα 2. 365. 13, Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Σύνοψις Χρον. στίχ. 6. 477 σελ. 275. Χορικίου (Βασιλάκη), Ἐκφρασις εἰκόνας ἐν τῇ πόλει τῶν Γαζαίων κειμένης (M ai, Spicilegium Romanum 5.430). Τὰ λινάρια ἐκλήθησαν οὕτως ἐκ τῆς ὕλης ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο. «Καὶ τὸ λίνον μὲν ἐχορηγεῖ τοῖς ὀρνιθοθήραις τὰ δίκτυα» εἶπεν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος (2. 291. 9).

⁶ Καὶ δοκεῖ ὠρμηθῆσαι ἡ λέξις (καλυφθεῖς) ἐκ τῶν θηρατικῶν καλυμμάτων καὶ μᾶλλον τῶν κατὰ τὰς οὐτῶ καλουμένων νεφέλας, ὅποσαι πλεκόμεναι δικτυωδῶς καταπετάννυνται

Τὴν χρῆσιν τῶν νεφελῶν, παλαιόθεν κατὰ τὴν θήραν γνωστῶν, πιστοποιεῖ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ IB'. αἰῶνος ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος γράφων (1928. 34. 37) «Νέφεα δὲ κατὰ τοὺς παλαιούς δικτύων εἶδος, ἃ ὁ κωμικὸς νεφέλας φησίν... Ἰστέον δὲ ὡς ἔγνωσται μέχρι καὶ νῦν ἡ τῶν θηρατικῶν νεφελῶν χρῆσις πολλοῖς, παρ' οἷς καὶ νεφελοστάσια ὁ τόπος τῆς τοιαύτης διὰ δικτύων θήρας λέγεται¹».

Οἱ κυνηγοὶ ἔφερον καὶ ἀγκίστρα, διότι καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον², δὲν ἦτο ἄγνωστος καὶ ἡ δι' ἀγκίστρων θήρα πτηνῶν, κατὰ μάρτυρα τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον λέγοντα (1724. 61) «τὸ δὲ γναπτοῖς ἀγκίστροις εἰκὸς μὲν καὶ διὰ μόνους τοὺς ἰχθύας εἰρησθαι, εἰκὸς δὲ καὶ διὰ τοὺς ὄρνιθας ἀγκιστρεύονται γὰρ ποτε δελεαζόμενοι καὶ μᾶλλον οἱ θαλάσσιοι³».

Τέλος οἱ κυνηγοὶ ἔφερον ἐκ κέρατος βοῶς κατασκευαζόμενα κερατοβούκινα⁴, οἱ δὲ δι' ὄρνέων θηρεύοντες δερμάτινα χειρόρτια, λεγόμενα ἐπιμανίκια⁵, ἵνα ἐπ' αὐτῶν κάθηνται τὰ ὄρνεα καὶ μὴ βλάβπτωσι διὰ τῶν ὀνύχων των τοῦ θηρευτοῦ τὴν χεῖρα.

Ἄπαραίτητος βοηθὸς τοῦ μεσαιωνικοῦ κυνηγοῦ ἦτο ὁ κύων. Διηροῦντο δὲ οἱ κύνες σκυλλιά ἢ ζαγάρια δημωδῶς λεγόμενοι⁶, εἰς δρομικοὺς καὶ ἰχνεύτορας⁷ ἢ, ἵνα λαϊκώτερον εἴπωμεν, εἰς χοινδροσκύλλους⁸ καὶ ζαγάρια ἢ σκυλλιά λαγωνικά⁹.

πετεινῶν καὶ περιειληφύια κύκλω αὐτὰ κατέχουσιν ἔσω καὶ οὐκ ἀφίαισιν ἐκδιδύσκεσθαι τὸ ἀμφίβληστιρον» Εὐσταθίου, Προοίμιον εἰς τὸν ἐξηγηθησόμενον ἱαμβικὸν κανόνα Migne, P. G. 136. 525 A.

¹ Ἐπανελημμένως μνεῖαν τῶν νεφελῶν ποιεῖται ἐν τοῖς ὄνειροκριτικοῖς του ὁ Ἄρτεμίδωρος 2. 11. 19 καὶ 4. 5 (σελ. 98. 18, 111. 20, 207. 23 ἔκδ. Hercher). Πβ. καὶ τὸ τοῦ Ἥσυχίου μακούνιον· δίκτυον κιχλῶν, ὅπερ τινὲς νεφέλην.

² Σήμερον ἐν Αἰτωλίᾳ, Λακωνίᾳ καὶ Λακεδαιμόνι, ὅσον γνωρίζω, συλλαμβάνουσι κίχλας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς τῶν ἐλαιῶν θέτοντες σκώληκας εἰς τὸ ἄκρον ἀγκίστρων, ἅτινα διασπείρουσι κάτωθεν τῶν ἐλαιοδένδρων.

³ Ἀντιστρόφως νῦν τουφεκιζόμενοι συλλαμβάνονται ἐκ τῶν ἰχθύων οἱ κέφαλοι, οἱ λοῦτρες, οἱ λαγοὶ καὶ αἱ σμύρναι.

⁴ Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 606 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 162).

⁵ Δημητρίου Κωνσταντινουπόλιτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (2. 505. 25).

⁶ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 602. 1, Δημητρίου Κωνσταντινουπόλιτου, Ἔνθ' ἀν. 301 (2. 506. 11, 507. 15).

⁷ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Στίχοι μονοδικοὶ (Boissonade, Anecdota nova σ. 378. 176).

⁸ Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου στίχ. 31. 32 (Wagner, Carmina σ. 113).

⁹ Hesseling - Pernot, Poèmes Prodromiques I. 238, Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγῶν (Annuaire de l'Association 6. 47), Miklosich - Müller, Acta et diplomata 5. 143, 6. 47, Μιχαήλ Ψελλοῦ, Τοῖς νοταρίοις τοῦ βασιλέως Κομνηνοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 486). Γνωστότατα

Ἐθεωροῦντο δ' ἐκ τῶν κυνῶν, καὶ ἐκ παλαιότερας ἐποχῆς, ἄριστοι μὲν ρινηλάται οἱ Κρητικοί¹, διὰ δὲ τὰς μετὰ τῶν θηρίων συμπλοκάς οἱ Ἰνδικοί, οὔτινες, ἰκανὸν ἔχοντες μέγεθος, ὑπέμενον ἐν τῇ συμπλοκῇ καὶ δακνόμενοι ἀντέδακνον².

Οἱ κύνες διὰ τὴν θήραν πτηνῶν, ἀλλὰ καὶ λαγῶν, ἐλάφων, δορκάδων, κάπρων καὶ λεόντων χρησιμοποιοῦμενοι, εἶχον ξενικά πολλάκις ὀνόματα³, ἔφερον δὲ ἀναδέσμους περὶ τὸν τράχηλον μετὰ κωδωνίσκων καὶ ρυτῆρας ἐνίοτε χρυσοῦς⁴, κατὰ τοὺς θηρευτικούς δὲ κανόνας ἔπρεπε συχνὰ νὰ ὀδηγῶνται εἰς τὸ κυνήγιον, ἵνα μὴ νωθροὶ γίνωνται⁵, κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ κυνηγίου νὰ μὴ ἔχωσι φάγει ἐπαρκῶς, ἵνα μετὰ ὀρέξεως ἄπτωνται τῆς θήρας⁶.

Ἐπιθυμοῦντες δ' οἱ θηρευταί, ἵνα οἱ κύνες αὐτῶν ἀντέχωσιν εἰς τὰς πορείας καὶ τὰς κακουχίας, τοὺς ἔτρεφον ἐπιμελῶς, ἰδιαίτερα διαμερίσματα δι' αὐτοὺς προορίζοντες⁷ καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὰς ιδιότητες ἐκάστου παρακολουθοῦντες, ἵνα καταλλήλως αὐτοὺς κατὰ τὴν θήραν χρησιμοποιοῦσι⁸. Πόση δ' ἦτο ἡ περὶ τῶν ἱεράκων καὶ κυνῶν φροντίς τῶν εὐγενῶν δεικνύει τὸ ὑπὸ τοῦ Γρηγοῤᾰ περὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου λεγόμενον, ὅτι «τοσοῦτον εἰς ταῦτα ἦττιτο, ὥστε καὶ εἴ τις αὐτῶ ἔντυχεῖν ἐβούλετο ὄρνεον ἢ κύνα κομίζων ἐτύγχανε ρῆστα τοῦ ποθομένου»⁹.

σήμερον τὰ λαγωνικά, ἐν Κιμῶνι δὲ τῇ νήσῳ καὶ τὸ λακωνίζω καὶ λακόνισμα ἐπὶ κυνὸς ἀνακαλύψαντος θήραμα καὶ ὑλακτοῦντος. Διὰ τὸ λαγωνικὸ ἰ. Grumbacher MGS. 245.

¹ Διβανίου, Παράσιτος ἐπὶ δεῖπνον κληθεὶς τόμ. 6. 580. 3 (ἔκδ. Förster).

² Μανουῆλ Φιλῆ, Περὶ ζῴων ιδιότητος 148 (ἔκδ. Joh. de Pauw).

³ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 82. 1).

⁴ Τοῦ Βασιλάκη κυροῦ Νικηφόρου, Ἐγκώμιον κυνὸς (E. Miller. Fragments inédits de littérature Grecque ἐν Mélanges orientaux σ. 257), Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 251 (Wagner, Carmina σ. 150).

⁵ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Κυνοσόφιον 4 (Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. ἴστορ. 2. 589. 16 Hercher).

⁶ Τοῦτο συχνὰ ὑπὸ τῶν ἱερακοσοφίων καὶ ὀρνεοσοφίων συνιστάμενον, ἀναφέρει διὰ τὴν ἐποχὴν του ὁ Χρυσόστομος γράφων «πόσοι φροντίζουσι τῶν κυνῶν, ὥστε μὴ πλέον τοῦ δέοντος ἐμπλησθῆναι, ὥστε ὀξεῖς εἶναι καὶ θηρατικούς ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς πείνης ὄθουμένους» Χρυσόστομου, Εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁμιλία ΔΔ'. (Migne, P. G. 60. 250) καὶ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁμιλία ΔΕ'. (Migne, P. G. 60. 251).

⁷ Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 251 (Wagner, Carmina σ. 150). Πρ. καὶ Ἀστερίου, Ὅμιλία εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον (Migne, P. G. 40. 172 D.).

⁸ Λέοντος, Τακτικά 19. 19.

⁹ Νικηφόρου Γρηγοῤᾰ, Ἰστορ. 1. 566. 3. Παλαιότερον εἶπεν ὁ Χρυσόστομος (εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν ὁμιλία ΙΕ'. Migne, P. G. 60. 540) «καὶ τῷ μὲν Χριστῷ οὐδὲ μικροῦ μεταδίδως ὀρόφου, κόραξι δὲ καὶ γυνῖν ὑπερῶα καλλωπίζεις.»

Πλὴν τῶν κυνῶν, οἱ θηρεύοντες, ὡς ἐλέχθη, κατ' ἔθιμον, ὅπερ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώριζον καὶ ὅπερ ἀπὸ Μ. Κωνσταντίνου ἦτο ἐν μεγάλῃ χρῆσει — ἄς μὴ λησμονηθῆ καὶ ἡ Ἀραβικὴ βραδύτερον ἐπίδρασις— ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν συχνὰ ἀετούς, ἰέρακας καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη ἀρπακτικῶν ὀρνέων ὡς λ.χ. ζαγάνους, πετραίους ἔρωδιούς¹, κίρκους², συγκούρια, τζουράκια, (ὀ)ξυπτέρια³, φαλκῶνια⁴ λούπους⁵, ἐν Κύπρῳ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σάκρες⁶ (εἰκ. 2).

Τόση δὲ ἦτο ἡ χρῆσις τῶν ὀρνέων τούτων, ὥστε εἶχον καὶ εἰδικούς ἀνδρας πρὸς ἀνατροφὴν τῶν μουτεμένων, ὡς ἔλεγον, ὀρνέων, ἰερακῶν ἢ πετριταρίων καλουμένων, ἡσθάνοντο δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχωσι καὶ εἰδικὰ βιβλία, ἰερακοσόφια ἢ ὀρνεοσόφια καλούμενα, πραγματευόμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς θήρας ἰεράκων, περὶ ἐπιλογῆς αὐτῶν, περὶ ἀγωγῆς

Εἰκ. 2. Ἡ δι' ὀρνέων θήρα. Ἐκ χειρογράφου Εὐαγγελιαρίου τοῦ Γ' αἰῶνος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων.

καὶ ἡμερώσεώς των, περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς θήρας, περὶ διαίτης καὶ θεραπείας αὐτῶν κ.τ.λ., δίδοντα δ' ἅμα ὁδηγίας περὶ τῆς ποιότητος ἐκάστου τῶν ὀρνέων τούτων. Οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν ἀρίστης ποιότητος ἰέρακες ἐθεωροῦντο οἱ προερχόμενοι ἐκ τῆς παρὰ τῆς Κολχίδας Ἰβηρίας⁷, ἐπὶ δὲ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων πετριτῶν οἱ ἐκ Ζαγοράς καὶ Στενημάχου, ζαγάνοι οἱ Ἀνατολικοί, φαλκῶνια τὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ

¹ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγῶν ἐν Annuaire de l'Association 6.47.

² Τούτους μετεχειρίζοντο μάλιστα κατὰ τὴν θήραν περιστερῶν Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1263.12.

³ Περὶ τούτων ἐπιθι Δημήτριον Κωνσταντινουπολίτην, Ἰερακοσόφιον 577.20, 578.3, 13.15. 29,579 5.

⁴ Τὰ φαλκῶνια ἀναφέρει ὁ τε Ἀχμέτ ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του κεφ. σπε'. (σ. 232.13 Drexl) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παντεχνῆς ἐν τῇ ἐκφράσει κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγῶν. Βλ. καὶ διήγησιν ἐξαιρετον Βελθάνδρου τοῦ Ῥωμαίου στίχ. 770.

⁵ Τὸ πτηνὸν λούπην (milvus) ἀναφέρει ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του καὶ ὁ Ἀχμέτ κεφ. σπθ' 235. 5.

⁶ Ἀσίζαι Α'. σμδ'. (Κ. Σάθθα, Μεσ. βιβλ. σ. 200).

⁷ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12.82.110).

Πελαγονίας, συγκοῦρια τὰ ἐκ Μυτιλήνης, τζουράκια τὰ ἐκ Μελενίκου καὶ τὰ Μεσιτωτικά καὶ ὄξυπτέρια τὰ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τὰ Μοραχρινδηνά¹. Τοσαύτη δ' ἦτο ἡ ὑπὲρ τῶν πνηνῶν τούτων πρόνοια, ὥστε καὶ οἱ νόμοι ἀνέγραφον ὠρισμένας ποινὰς κατὰ τῶν εὐρόντων καὶ ἰδιοποιουμένων αὐτά², καὶ μαγικά δ' ἀκόμη συνιστῶντο μέσα, ἵνα μὴ ταῦτα φεύγωσιν ἢ ἀπολεσθέντα ἐπανευρίσκωνται³.

Τὰ γεράκια, περὶ τῶν ὁποίων συχνὰ γίνεται λόγος κατὰ τὰς περιγραφὰς κυνηγιῶν⁴, ἔφερον συνήθως οἱ κυνηγοὶ ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἵνα μὴ ἀμύσσεται δὲ αὕτη ὑπὸ τῶν δυνύχων των, ἐφόρουν, ὡς εἴρηται, δερμάτινα χειρόρτια καλύπτοντα τοὺς δακτύλους, τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς καὶ μέρος τοῦ πήχεως⁵. Οἱ πόδες τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον καὶ κωδωνίσκους⁶, προτοῦ ταῦτα ἀπολυθῶσι πρὸς θήραν, ἦσαν δεδεμένοι διὰ λωρίων προσδενομένων ὑπὸ τοὺς δακτύλους τοῦ ὄρνεοκόμου⁷ καὶ καλουμένων ποδολούρων⁸ ἢ κοντιῶν⁹. Ἐθωπεύοντο δὲ τὰ ὄρνεα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπὸ τοῦ κυνηγοῦ, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ τοὺς κύνας, ἐπικειμένον κυνηγίου, δὲν τὰ ἐτάγιζεν ἐπαρκῶς¹⁰.

Ἐθεωρεῖτο δ' ἐπάναγκες τὰ θηρευτικά πτηνὰ ν' ἀποκτῶσιν οἰκειότητα μὲ τοὺς παρακολουθοῦντας κύνας, ἵνα ἐν καιρῷ τοῦ κυνηγίου θεωρῶσιν αὐτοὺς ὡς συνεργοὺς καὶ μὴ φεύγωσιν αὐτοὺς ὡς πολεμίους¹¹.

¹ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἄν.

² Ἀσίζαι, Ἔνθ' ἄν. σ. 200-202.

³ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 22 (2.361.26 καὶ 362.5).

⁴ Πολλαχοῦ τῶν ἱερακοσοφίων ὡς λ. χ. Δημητρίου τοῦ Κωνσταντινουπολίτου 16 (2.349.5), Tafel, Eustathii opusc. 255.57. Περιγραφὴν κυνηγοῦ ἐφίππου βασιτάζοντος ἱέρακα καὶ ἔχοντος ἀκολουθοῦντα κύνα βλέπε ἐν τῷ ἐπιλλίῳ τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην στίχ. 38 (Wagner, Trois Poèmes σ. 243). Ἑπαινῶν ἑαυτὸν ὁ ἱεραξ ἐν τῷ ποικιλόλογῳ (στίχ. 392 Wagner, Carmina σ. 191) λέγει ἐμέ:

*ποῦ μὲ κρατοῦσι βασιλεῖς, ρηγάδες καὶ δεσπότες,
αὐθέντες γοῦν καὶ θαυμαστοὶ ἕς τὰ χεῖρά τους ἄνω.*

⁵ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἔνθ' ἄν. (Βυζαντ. Χρον. 12. 82.110 ἐξ.). Πβ. καὶ Tafel, Eustathii opusc. 255.56.

⁶ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἱερακοσόφιον 303 (2.516.23), Ἀσίζαι Α'. σμδ'. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 6.201.5).

⁷ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔνθ' ἄν. σ. 48.

⁸ Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σπε'. (238.1).

⁹ Ἀσίζαι, Ἔνθ' ἄν.

¹⁰ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἄν. 17 (2.354.34)· εἶπε δὲ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παντεχνῆς (Ἔνθ' ἄν. σ. 49) «εἰ μὴ γὰρ ἡ γαστήρ τυραννεῖ τὰ πτηνὰ οὐκ ἔσσονται τάχα εὐπετῆ καὶ εἰσέτι καὶ πρὸς θήραν εὐήκοα».

¹¹ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (2.502.15).

Τέλος ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ δι' ἱεράκων θήρα, ἄγνωστος πλέον ἐν Ἑλλάδι, εἶναι ἐν χρῆσει σήμερον παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Ἀνατολῆς.

Μετά τὰ ἀρπακτικά ὄρνεα, ὡς βοθητικά τῆς θήρας ζῶα, ἤρχοντο αἱ παρδάλεις, τὰς ὁποίας, εὐτελῶν ἐπιβαίνοντες ἵππων, ὠδήγουν οἱ παρδαλαγωγοὶ περιβάλλοντες διὰ βρόγχων τοὺς τραχήλους αὐτῶν.

Πῶς δ' ἐγίνετο ἡ διὰ παρδάλεων θήρα θ' ἀναφέρωμεν κατωτέρω περὶ τοῦ κυνηγίου ἐλάφων δορκαδῶν καὶ λαγῶν ὁμιλοῦντες, διότι διὰ τὰ ζῶα κυρίως ταῦτα μετεχειρίζοντο τὴν πάρδαλιν, ἧς παρουσίας, δὲν μετεῖχον τοῦ κυνηγίου κύνες ἢ πτηνὰ θηρευτικά, διότι ὑπῆρχε κίνδυνος καὶ κατ' αὐτῶν αὕτη νὰ ἐπιτεθῆ¹.

Τέλος, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀποστάσεως, ἣν ὄφειλον νὰ διανύσωσιν οἱ κυνηγοί, τῶν ζῶων καὶ πτηνῶν, ἅτινα οὗτοι ἐθήρευον καὶ ἅτινα ἀπῆτουν ταχύτητα κινήσεων, τοῦ τρόπου τῆς θήρας, ἣτις ἀπῆτει συνδυασμὸν ἐνεργείας πτηνοῦ καὶ θηρευτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἀνάγκης, ἵνα ἀπὸ ὑψηλοτέρου σημείου ἀκοντιζῶνται ἢ κατατοξεύωνται ἄγρια θηρία, ἡ χρῆσις τοῦ ἵππου κατὰ τὸ κυνήγιον ἦτο ἀναγκαία, ὄντως δὲ πολλάκις γίνεται μνεῖα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν σχετικῶν κειμένων.

Ἵνα εὐκολώτερον παρακολουθήσωμεν τὸν τρόπον τῆς θήρας κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον, σκοπίμον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ κατὰ τὴν θήραν πτηνῶν φιδικῶν ἢ μὴ καὶ δευτέρον τετραπόδων ζῶων, ἡμέρων ἢ καὶ ἀγρίων.

Ὁ ἐξερχόμενος πρὸς θήραν φιδικῶν πτηνῶν, ἀστρογλήνων, ἢ ἀκανθίδων, φλώρων, σπίνων ἔπρεπε νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ Ἰξόβεργα, ἐντὸς κλωβίων ὄρνιθας παλευτὰς καὶ βρόχους, ὑφ' ὃ γενικὸν ὄνομα πρέπει νὰ νοήσωμεν τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας νεφέλας.

Κατεσκευάζοντο δὲ τὰ Ἰξόβεργα παλαιότερον μὲν ἐκ λεπτῶν καλάμων ἀλειφομένων δι' ἰξοῦ², ὅστις πιθανῶς καὶ μύξα ἐλέγετο³, βραδύτερον δέ, καὶ δὴ ἐπὶ Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων, ἐκ κλαδίσκων λύγου ἢ δρυός⁴.

Ἐγίνετο δὲ ἡ θήρα ὡς ἐξῆς· οἱ θηρευταὶ τὴν κατάλληλον ὥραν τοῦ

¹ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου περδικῶν καὶ λαγῶν (Annuaire de l'Association σ. 50. 51).

² Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ΜΔ'. εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν (Migne, P. G. 36. 620 A), Χρυσόστομου, Ἐρμηνεῖα εἰς τὸν ΙΑ'. ψαλμὸν (Migne, P. G. 55. 143), τοῦ αὐτοῦ εἰς Ματθαῖον ὁμιλία ΕΞ'. (Migne, P. G. 58. 624), τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν τυφλόν, ὃν ὁ Χριστὸς ἐθεράπευσεν (Migne, P. G. 59. 603).

³ Μύξα· οὐ μόνον περίττωμα τὸ ζωϊκόν, ἀλλὰ καὶ τις ἐταιροία ἢ παρὰ τῷ Ὀππιανῷ γλαγέσσα, Εἰσταθίου, Παρεκβ. 400. 27. Νῦν ἐν Κύπρῳ ἡ κολλώδης αὕτη μᾶζα καλεῖται μυξιά. Α. Σακελλαρίου, Κυπριακά 2. 670.

⁴ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Σύνοψις χρονικῆ στίχ. 6475. 275, Μιχαήλ Ἀχομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα 2, 291. 9.

ἔτους ἀναμένοντες, ἦτο δ' αὐτῆ ὁ μὴν Ὀκτώβριος¹, ἐξηγεύοντο πρῶτ' καὶ κατελάμβανον μέρος προσπνεόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἔνθα καὶ ἐνεπήγνυον κατὰ γῆς ἄφυλλα ραβδία ἄνοξα, πλησίον τῶν ὀποιῶν ἔθετον κλάδους δάφνης καὶ ἄλλην φυλλάδα, ἐπὶ δὲ τῶν δαφνῶν ἰξόβεργα². Μετὰ ταῦτα παιδάρια λαμβάνοντα ἐντὸς κλωβίων διάφορα πτηνὰ ὀδικὰ (παλευτάς), πρὸ πάντων δὲ σπίνους καὶ ἀκανθίδας, ἢ ἀστρογλήνους³ ἔθετον αὐτὰ μακρὰν τῶν φυλλωμάτων, εἰς τοιοῦτον ὅμως μέρος, ὥστε νὰ δύνανται νὰ προσελκύωσι τὰ διάφορα πτηνὰ εἰς τὴν φυλλάδα, ἐφ' ἧς τὰ ἰξόβεργα.

Τοὺς σπίνους εἰδικῶς ἐθήρευον ὡς ἐξῆς: ἐλάμβανον μῆρινθον εἰς τὸ ἐν ἄκρον τῆς ὀποίας ἔδενον σπίνον ἐπὶ φυλλώματος: τὸ ἕτερον ἄκρον ἐκράτει παιδίσκος, ὅστις, ὅταν ἐβλεπε πλησιάζοντα πτηνὰ, τὸ ἔσυρε ὀλίγον ἀναγκάζων τὸν σπίνον νὰ περυγίξῃ καὶ οὕτω προσελκύῃ τὰ ὁμόφυλα⁴.

Μετὰ τὴν σύλληψιν τῶν πτηνῶν ἐκαθαρίζοντο διὰ τῶν δακτύλων ἢ τῶν χειλέων τὰ ἰξόβεργα ἀπὸ τῶν διαφόρων ἐπικεκολλημένων πετρῶν, ἐπανετοποθετοῦντο ταῦτα καὶ ἡ θήρα ἐξηκολούθει. Ἐκ τῶν συλληφθέντων δὲ πτηνῶν τὰ μὲν ὠραιότερα ἐφυλάσσοντο πρὸς ἰδίαν τέρψιν ἢ καὶ ἔμπορίαν, ἀφ' οὗ

¹ Ἐν τοῖς στίχοις τοῦ Νικολάου Καλλικλέους φέρεται λέγων ὁ Ὀκτώβριος

*ὄρνεις μὲν αἰρῶ καὶ νεοσσῶν πᾶν γένος,
στρουθῶν δὲ μικρῶν ἔθνος ἰξῶ προσφέρει
ἄλλους τε πολλοὺς ἐλκῶ παίδων βρόχοις.*

Leo Sternbach, Nicolai Calliclis carmina σελ. 46 ἀριθ. 33.43. Παριστάνεται δὲ καὶ ὁ Ὀκτώβριος ἐν τῷ ἐπυλλίῳ τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην (στίχ. 930 Wagner, Trois poèmes, σ. 268) ὡς ἀνὴρ κρατῶν χαρτίον, ἐν ᾧ ἐγράφετο

*προσέχω, ἰχνεύω, κυνηγῶ, πουλλία κρατῶ ἀπὸ τέχνης
καὶ ἔχω το εἰς τέρψιν μου κ' εἰς παραδιαβασμόν μου.*

² Ἐν Κύπρῳ νῦν εἰς ὠρισμένην περιοχὴν ἔχουσιν δένδρα καὶ θάμνους καὶ σταμασὰν καλουμένην στήνουσι τὰ ἰξόβεργα: ἂν δὲν ὑπάρχωσι θάμνοι, στήνουσι στοιχηδὸν κλάδους καὶ ἐπ' αὐτῶν θέτουσι βέργας, πρὸς ἅς διὰ λιθοβολισμῶν ὠθοῦσι τὰ πτηνὰ.

³ Ὁ ἀστρογλήνος, ὅστις δημῶδως καὶ οὕτω καὶ στραγαλίνος καὶ στραγγαλίνος καὶ ἀστραγαλίνος ἐκαλεῖτο (I. Τζέτζου, Χιλιὰδ. 4. 890), τοῦ αὐτοῦ σχόλια εἰς τὸ προοίμιον τῶν ἀλληγοριῶν στίχ. 365, Matranga, Anecdota 2. 602) καὶ ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου (Tafel, Eustathii, opusc. 312. 1) καὶ τοῦ Κ. Μανασσῆ, (Ἐκφρασις ἀλώσεως σπίνου καὶ ἀκανθίδου σ. 6. 12) ἀκανθίδα ἢ ὑπὸ τοῦ I. Τζέτζου ἀκανθυλίδα (Προοίμιον εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα στίχ. 365 (Matranga, Anecd. Graeca 1. 13) εἶναι τὸ πτηνὸν τὸ ἐπιστημονικῶς ὡς frigilla cannabina ἢ carduellis γνωστόν. Νῦν παρ' ἡμῖν καλεῖται στραγαλιανός (Ἡπειρος), ἐν Ρόδῳ στραγαλίνι, στριγαλινὸν ἐν Θεσσαλίᾳ, πολλαχοῦ καρδερίνα (carduelis), ἐν Πόντῳ δὲ γαρδέλιν. Περὶ τοῦ τύπου ἀστρογλήνου ὄρα ὅσα ἔγραψεν ὁ L. Petit ἐν B. Z. 7 (1898) σ. 597.

⁴ Καὶ Εὐστάθιος ὁ Μακρομβολίτης (Τὸ καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν δρᾶμα Δ'. 12. 3) ἔγραψε σχετικῶς. «Ὁ δ' οἰκίσκος φέρων στρουθῶν πλάττει φυτόν, δόλον πλέκει κατὰ πτηνῶν καὶ περιεργάζεται τὸ πτηνόν: ὄλον λειμῶνα φυτεύει, στρουθοῦς τῷ λειμῶνι περιτετάννυσι λεπτῇ μῆρινθῳ τούτους ἀντικαθέλκων πυκνά.

ἢ χρησις τῶν φδικῶν τούτων πτηνῶν εἰς τὰς Βυζαντινὰς οἰκίας ἦτο συνηθε-
στάτη, ἄλλα δὲ φονευόμενα διὰ μαχαιριδίου ἐρρίπτοντο ἐντὸς λάκκου, ὁπόθεν
ἔπειτα ἀναλαμβανόμενα ἐψήνοντο¹.

Ἔτερος τρόπος συλλήψεως φδικῶν πτηνῶν ἦτο ὁ διὰ βρόχων, ὕφ' ὃ
ὄνομα σπανίως δέον νὰ νοήσωμεν θηλείας ἐκ νήματος ἢ ἐκ κλαδίσκου εὐλυ-
γίστου, κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἐτίθετο κόκκος σίτου² ἢ παρόμοιόν τι,
συνηθέστατα δὲ δίκτυα (νεφέλαι)³ οὕτω πως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους προσπασσα-
λευόμενα, ὥστε ὅταν τὸ πτηνὸν ἐλκνόμενον ὑπὸ τοῦ ἐντὸς κλωβίου ὁμοφύλου
ἢ τῶν σπειρομένων κόκκων ἴπατο ἐντὸς τῆς νεφέλης, τότε αὕτη καταλλήλως
ἐλκνομένη περιεκάλυπτε καὶ συνελάμβανε τὸ καταπιάν⁴.

Τρίτον τρόπον συλλήψεως μικρῶν πτηνῶν, τὸν διὰ κατόπτρου, ἀναφέ-
ρει χειρόγραφον τῆς ἐν Παρισίοις ἐθνικῆς βιβλιοθήκης (533 f° 34). Ὁ τρό-
πος οὗτος καὶ σήμερον συνήθης πρὸς σύλληψιν τῶν μικρῶν πτηνῶν σιταρη-
θρῶν, τὰ ὁποῖα πλησιάζουσι πρὸς τὸ κάτοπρον ὡς δῆθεν πρὸς ὕδωρ, δὲν
ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους θὰ ἦτο λίαν
εὐχρηστος.

Εἰς τοὺς παγιδευτικοὺς τέλους τῶν πτηνῶν τρόπους, καὶ δὴ τοὺς διὰ
δικτύων, πιστεύω ὅτι ἀνάγεται καὶ τὸ ἐπόμενον χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιά-
του (Χρον. διήγ. 766.9) «πάσχομεν ἀτεχνῶς, ὃ καὶ ἔνια τῶν ζῶων πρὸς τὰ
παγιδεύόμενα ἐκ σφῶν ὑπὸ θηρευτῶν καὶ ἐγκλειόμενα διαφανέσιν ὑέλινους

¹ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις ἀλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων ἐν Κ. Horna, *Analekten zur byzantinischen Literatur* σ. 6-12 καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 80. 43 ἔξ. 50 ἔξ).

² Ἐγγίζων αὐθις ἀνά πόδα χωρεῖν ἐθέλω καθά που καὶ στρουθίων δειλόν, ὅτε κόκκον σίτου ἰδὼν καὶ ἐπ' ἐκεῖνον δραμὸν μικρὸν καὶ κατόπιν χωρεῖ, μὴ καὶ εἰς παγίδα πέσοι. Tafel, *Eustathii opusc.* 124. 68. Πρβ. καὶ 163. 9.

³ Καὶ δοκεῖ ὠρμηθεῖν ἢ λέξις (καλυφθεῖς) λέγει ὁ Εὐστάθιος (Migne, P. G. 136. 525 A) ἐκ τῶν θηρατικῶν καλυμμάτων καὶ μᾶλλον τῶν κατὰ τὰς οὕτω καλουμένας νεφέ-
λας ὅποσαι πλεκόμεναι δικτυωδῶς καταπετάννυνται πετεινῶν καὶ περιεληφθῆναι κύκλω
αὐτὰ κατέχουσιν ἔσω καὶ οὐκ ἀφίαισιν ἐκδιδύσκεσθαι τὸ ἀμφίβληστρον. Θεόδωρος
ὁ Μητροπολίτης Κυζίκου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του (Ἐπιστολὴ 34 Σπ. Λάμπρου, Ν.
Ἑλλην. 20. 37) ὁμιλεῖ διὰ τὸν ἀπρόοπτον ὄλεθρον ὀρνίθων ταῖς πάγαις ἐπανελημμένων,
παλαιότερον δὲ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος περὶ κοσσύφου ἐμπροσθέντος εἰς δίκτυον
καὶ ἐξολισθήσαντος *Anthologia Græca* III¹ ἀριθ. 396 ἔκδ. Stadtmüller).

⁴ Περί τῆς διὰ παλευτῶν προσελκυσσεως καὶ παγιδεύσεως πτηνῶν τὰ ἐξῆς μαρτυρεῖ
ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς· «κάγῳ γὰρ ὠνεροπόλου τὸν τρυγητὸν καὶ τὸν περι-
φθίνουσαν τὴν ὀπώραν ἐκαραδόκουν καιρὸν καὶ ὡς ἐπὶ πλέον γυμνάσαι (τὸν ἀστρογλη-
νον) καὶ εἰς τὸ στάδιον ἄξω ἐνθα τῶν στρουθῶν οἱ πρεσβυγενέστεροι τοὺς ὁμοφύλους
παλεύουσι». K. Horna, *Einige unedierte Stücke des Manasses und Jtalicos* σ. 7. Ὁ
αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς ἐπανελημμένως ἀνοφέρει ἱξευτὰς καὶ παλευτὰς καὶ βροχοποιούς
πρβ. Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, *Παραμυθητικὸν εἰς τὸν σεβαστὸν κυρὸν*
Ἰωάννην τὸν Κοινοστέφανον (Βυζαντ. Χρον. 7. 641) καὶ K. Horna, *Einige unedierte*
Reden des Konstantin Manasses (*Wiener Studien* 28 (1906) σ. 181.

ἄγγελσιν ἕκεινά τε γὰρ τῷ τοῦ σκεύους εἰλικρινεῖ καὶ στυλινῶ τὴν τοῦ συννόμου ζῴου θέαν ἐνοπτριζόμενα συμμεῖξαι καὶ ἐν χρῶ γενέσθαι ὅλως ἀδυνατεῖ καὶ διὰ τοῦτο μάτην περὶ τὸ ἄγγος ἀδημονοῦντα στρέφεται τῷ ἔξηλλαγμένῳ τῆς ὄψεως ὡς ἀπεναντίῳ τῆς προφῆν ἕξεως ἐκθαμβούμενα»¹.

Νῦν ἡ θήρα τῶν τοιούτων πτηνῶν οὐδόλως διαφέρει τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων διενεργουμένης. Τὰ αὐτὰ ὄργανα καὶ οἱ αὐτοὶ τρόποι. Σηνηθέσεται αἱ δι' ἰσοῦ ἀλλημιμένα λεπταὶ ράβδοι, (ἁ)ξόβεργες, ἐκ κλαδίσκων ἀγριελιάς, ροιᾶς, ἀμυγαλέας, ἀγριαπιδέας ἢ ἀγριοβαλανιδέας κατασκευαζόμεναι, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐντὸς κλωβίων (καμπαιζέδων) πτηνά, τὰ διὰ τῆς ῥῆθης προσελκύνοντα τὰ ὁμόφυλα καὶ κρᾶχτες ἢ πλάνοι νῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλούμενα². Συνήθεις τέλος οἱ βρόχοι καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν ἰσοφόρων λύγων διὰ τοῦ χεῖλους.

Εἰς τὰ μεγαλύτερα νῦν ἐρχόμενοι πτηνά, ἃς ὀμιλήσωμεν πρῶτον περὶ περδίκων.

Τὰς πέρδικας, ἃς ἀπὸ τῆς φωνῆς καὶ κακκάβας ἐκάλουν³, ἐθήρευον οἱ Βυζαντινοὶ συχνὰ καὶ διότι τὰς μετεχειρίζοντο ὡς ῥῥδικὰ ἢ κατοικίδια πτηνά, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τὸ κρέας των.

Ἐν τῷ πουλλολόγῳ⁴ ἐπαινῶν ἑαυτὸν ὁ πέρδιξ λέγει·

*Ἐμένα πάλ' οἱ βασιεῖς εἰς γεῦμάν τους μὲ τρώουν
κί οἱ ἀρχοντες, οἱ εὐγενεῖς εἰς πρόγεμαν καὶ δεῖπνον,*

δὲν εἶναι δὲ σπάνια καὶ αἱ μαρτυρίαι συγγραφῶν, καθ' ἃς περδίκια παρετίθεντο εἰς τραπέζας πλουσίων⁵, ἐστέλλοντο ὡς ἕκκριτα φιλικὰ δῶρα⁶ ἢ ἐξηρησιμοποιοῦντο ἐν τῇ διαίτῃ ἀσθενῶν⁷.

Ὡς μὴν κατάλληλος πρὸς θήραν περδίκων ἐθεωρεῖτο ὁ Δεκέμβριος⁸.

¹ Ἐν τῷ δημῳδεὶ κειμένῳ «καὶ δεσμούμενα ἐν δικτύοις».

² Ὁ παλευτῆς ἐν Θήρῃ λέγεται νῦν παλουκάρις καὶ ἐν ταῖς Κυκλάσι πεταδοῦρος. Ὡς παλουκάριον νῦν ἐν Ἀθήναις μεταχειρίζονται γλαῦκα, ἀκριβῶς ὡς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις περὶ ὀρνιθοθήρα εἶπε (Δόγ. 12. 376 ἕκδ. Dindorf) «οὐδὲν δεῖ οὔτε τροφὴν προβάλλειν οὔτε φωνὴν μιμῆσθαι, μόνον δ' ἐπιδεικνύντα τὴν γλαῦκα πολὺ πλῆθος ἔχειν ὀρνέων».

³ Πέρδικές τινες κακκαβίζουσιν, αἱ καὶ καλοῦνται δι' αὐτὸ κακκάβα. Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1290. 40. Παρ' Ἑσυχίου φέρεται καὶ κακκάβα καὶ κάκκαβος. Φ. Κορυλλέ, Ἑσυχιανὰ (Λεξ. Ἀρχ. 2.85). Παρέμεινε δὲ τὸ ὄνομα καὶ μέχρι σήμερον πρὸς δῆλων εἶτε τοῦ πτηνοῦ τούτου εἶτε καὶ τῆς ὀρνιθοῦς τῆς ἐχούσης φωνὴν πέρδικος.

⁴ Στίχ. 201 (Wagner, Carmina Graeca σ. 185).

⁵ Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 433.

⁶ Th. Pressel, Iohannis Tzetzae epistolae ἐπιστολ. 48 σ. 41.

⁷ Βλ. Συμμεῶν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 85. 23 ἕξ. Ἀλέξανδρον Τραλλιανόν, 2. 193 (Puschmann).

⁸ Leo Sternbach, Nicolai Calliclis carmina στίχ. 55 σ. 46.

Κατ' αὐτὸν οἱ θηρευταὶ ἢ τόξα φέροντες, καὶ ἀνιχνεύοντα ζαγάρια¹ ἐκτύπουν τὸ πτηνὸν ἱπτάμενον «ἀπὸ πτεροῦ»² «᾽ς τὰ πεταχτά», ὅπως νῦν κοινῶς λέγομεν, ἢ «τ' ἀπετοῦ», ὡς ἐν Ἡπειρῶ λέγουσι, ἢ τὸ κατεδίωκον δι' ἱεράκων καὶ φαλκωνίων ὡς ἐξῆς.

Ὁ κοιταστής, πλησιάζων εἰς τὸν τόπον, ὅπου ὑπῆρχον πέρδικες, ἔπρεπε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἀκούῃ τὰ ἄσματα αὐτῶν· «εἰώθασε γὰρ πρῶτὴ κελαδεῖν». Μετὰ ταῦτα ὄφειλε νὰ πλησιάζῃ φωνάζων ἔα, ἔα, ἐπιφώνημα, ὅπερ ἔκαμνε τὰ πτηνὰ «κάτω νεύειν τὰς κεφαλὰς καὶ μὴ ταράττεσθαι». Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ παγανευταὶ φωνάζοντες ἢ συρίζοντες ἢ καὶ μὲ τὰς θηρευτικὰς τῶν ράβδους κτυποῦντες τοὺς κλάδους καὶ τὰς βοτάνας ἢ ῥίπτοντες λίθους ἀπεμάκρυνον τὰ περδίκια ἐκ τῆς κοίτης τῶν, ὅταν δὲ ταῦτα ἀνίπταντο, ἐφώναζον πρὸς τὸν θηρευτὴν τὸν φέροντα τὸν ἱέρακα ἢ τὸ φαλκωνίον «θεώρει». Οὗτος τότε ἀπέλυε τὸ πτηνὸν ἐπιφωνῶν· πρόσσεχε, οὐλ, οὐλ οὐλ, χάβει λαπτρῦ». Ἐπηκολούθει σύλληψις τῆς πέρδικος, ἧς ἀπεσπῶντο καὶ ἐπιπτον πτερά³, καὶ προσκόμισις αὐτῆς εἰς τὸν κυνηγόν, ὅστις θωπεύων τὸ ὄρνεον καὶ ἐπιφωνῶν ὦι, ὦι τὸ ἐτάγιζε διὰ τοῦ μυελοῦ τοῦ θηράματος, οὐτίνος διὰ μαχαιριδίου ἀπέκοπτε τὸν λαιμόν⁴.

Ὁ Μανουὴλ Φιλῆς λέγει ὅτι οἱ σύγχρονοὶ τοῦ Θραῖκες ἐθήρευον τὰ πτηνὰ, φυσικὰ καὶ τὰς πέρδικας, ὡς ἐξῆς· ἄφ' οὗ εἰς ὠρισμένον μέρος ἔστηνον δίκτυα, ἐκρύπτοντο καὶ ἀπέλυον κίρκους· οὗτοι ἀνυψούμενοι ἐφόβουν τὰ πτηνὰ, τὰ ὁποῖα ἀθρόα διηυθύνοντο εἰς τὰ στηθῆντα δίκτυα καὶ συνελαμβάνοντο⁵.

Ἄλλον τρόπον συλλήψεως πτηνῶν, καὶ βεβαίως καὶ περδικῶν, συνιστᾷ Δημήτριος ὁ Κωνσταντινουπολίτης. Κατ' αὐτὸν⁶ ὁ κυνηγὸς ραγδαίως τρέχων,

¹ Νικῆτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 602. 1. Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζώων στίχ. 259 (Wagner, Carmina σ. 150), Ἡμέριος καὶ Μαργαρώνα στίχ. 603.

² Μιχαήλ Ψελλοῦ, Τοῖς νοταρίοις τοῦ βασιλέως Κομνηνοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 486), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περί τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 301 (2.506. 13). Τὴν ἀπὸ πτεροῦ θήραν ἀναφέρει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Γαβριηλ Δεστοῦνη ἐκδοθὲν ποίημα τοῦ Ἀρμούρη στίχ. 35. Ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ διηγήσει Βελθάνδρου τοῦ Ρωμαίου στίχ. 793 φέρεται·

καὶ πῶς ἐκεῖνος πειαστὸν ἐκατατόξευσέ τον.

³ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐνθ' ἄν. 6. 50.

⁴ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἱερακοσόφιον 301 (2.503-506). Περί θήρας περδικῶν δι' ἱεράκων ἢ φαλκωνίων βλ. Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Ἐκφρασις (Βυζαντ. Χρον. 12. 83. 155), τὸν Πουλλολόγον στίχ. 361 (Wagner, Carmina σ. 190), τὴν Ἀχιλλεῖδα στίχ. 136. 535 (N) καὶ 415 (L) (ἔκδ. Hesselring) καὶ βραδύτερον τὸν ἀπόκοπον τοῦ Μπεργαδῆ (Legrand, Bibl. Gr. vulg. 2. 100. 123).

⁵ Μανουὴλ Φιλῆ, Περί ζώων ιδιότητος 82. 1 (ἔκδ. Joh. de Pauw).

⁶ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἐνθ' ἄν. 17 (2.355. 16).

ἔπρεπε ν' ἀναστήσῃ τὸ πλῆθος τῶν ὀρνέων καὶ ἔπειτα νὰ ἔξαπολύσῃ κατ' αὐτῶν τὸν ἱέρακα παροτρύνων καὶ βοηθῶν αὐτὸν ἐν ἀνάγκῃ.

Εἰς τὸν Μανουὴλ Φιλῆν ὀφείλομεν τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ πέρδιξ, ἵνα ἀπὸ τῶν πουλλίων τῆς ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἵπτατο πλησίον τοῦ κυνηγοῦ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀπομακρύνουσα αὐτὸν τῆς φωλεᾶς τῆς¹.

Ἐν δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐνατολίου διὰ πολὺ παλαιότεραν ἐποχὴν μαρτυρούμενον ὅτι συνελάμβανον εὐχερῶς πέρδικας ρίπτοντες εἰς αὐτὰς ἄλευρον βεβρεγμένον μὲ οἶνον συνηθίζετο καὶ κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς ἐποχὴν, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω. Τοῦτο μόνον δύναμαι νὰ προσθέσω, ὅτι καὶ σήμερον οἰνοπνευματώδη ποτὰ παραβάλλοντες συλλαμβάνουσι πτηνά, ἀκριβῶς ὡς ὁ αὐτὸς Ἐνατόλιος ἀναφέρει².

Ἄλλο πτηνόν, διὰ τόξου μάλιστα κυνηγούμενον, ἦτο τὸ τρυγόνιον³, τὸ ὁποῖόν τινες, κατὰ μάρτυρα τὸν Μανουὴλ Φιλῆν, συνελάμβανον ὀρχοῦμενοι καὶ ἄιδοντες, ἀπάτης χάριν⁴.

Μετὰ τὰ τρυγόνια ἤρχοντο τὰ ὀρτύκια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπαστώνοντο ὡς ἐκλεκτὴ τροφή θεωρούμενα⁵, καὶ αἱ ὑγρόβιοι νῆσσαί.

Ἡ θήρα τῶν τελευταίων τούτων πτηνῶν ἐγένετο ὡς ἐξῆς: Ἄφ' οὗ οἱ θηρευταὶ ἐπλησίαζον εἰς τὰ μέρη, ἐνθα ὑπῆρχον τὰ πτηνά ταῦτα, ἔκρουον κωδωνίσκους, ὑπὸ τοῦ ἤχου τῶν ὁποίων ταῦτα καὶ ἀνίπταντο. Κατ' αὐτῶν ἔξαπελύοντο τότε ἱέρακες ἀπόμαχοι καὶ μὴ ἱκανοὶ πλέον πρὸς θήραν περδίκων, οἵτινες ὡς ἀμοιβὴν τοῦ κόπου των ἔτρωγον τὴν πρώτην συλληφθεῖσαν «ὡς καὶ πρὸς τὰς ἐφεξῆς καθίστασθαι ἐπιτήδειοι»⁶.

Σύνηθες ἐπ' ἴσης ἦτο τὸ κυνήγιον τῶν ἀγρίων χηνῶν καὶ τῶν φασσῶν

¹ Μανουὴλ Φιλῆ, Ἐνθ' ἄν. 46. 25.

² Βλ. Γεωπονικά 14. 21 (ἐκδ. Beckh).

³ Πουλλολόγος στίχ. 361 (Wagner, Carmina σ. 190). Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην στίχ. 122 (Wagner, Trois poèmes).

⁴ Μανουὴλ Φιλῆ, Ἐνθ' ἄν. 72. 7.

⁵ Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1917. 32, Πουλλολόγου στίχ. 550 (Wagner, Carmina σ. 194.) Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Κώμης ἐκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγια 1. 50. 9). Περὶ τῆς χρήσεως τῶν κρεάτων τῶν ὀρτύγων κατὰ τὴν διαίταν ἀσθενῶν βλ. Συμεῶν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων σ. 80. 24 ἐξ.

⁶ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνου (Βυζαντινὰ Χρονικά 12. 83. 155), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 26 (2. 363 20), τοῦ αὐτοῦ, Ἱερακοσόφιον 303 (2. 515. 516), Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἐνθ' ἄν. (Παλαιολόγ. 1. 50. 9). Περὶ τῆς χρήσεως τῶν κρεάτων τῆς νήσσης ἐν τῇ διαίτῃ βλ. Συμεῶν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 71. 17 ἐξ. Ἦτο δὲ ἡ δι' ἱεράκων θήρα τῶν ἐλείων πτηνῶν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γνωστὴ, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀναφέρει (ἱστορ. περὶ τὰ ζῷα 9. 24. 4) ὡς γινομένην ἐν τῇ Κεδροπόλει τῆς Θράκης. Βλ. καὶ Π. Γενναδίου, Γεωργικά ἀνάλεκτα σ. 52.

καὶ φασιαῶν¹, οἵτινες ἐξανίσταντο τῆς κοίτης των ὄχι διὰ φωνῶν καὶ ἀλαγαμῶν, ἀλλὰ μόνον διὰ λεπτῶν συριγμῶν, ἄλλως ἀπεμακρύνοντο².

Θὰ ἐθηρεύοντο δὲ τότε καὶ τὰ πτηνὰ τὰ νῦν κοινῶς λεγόμενα κίτρινοπούλλια, ἀφ' οὗ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ἔπεινεὶ καὶ θεωρεῖ πολλοῦ ἄξια τὰ πτηνὰ «καθὰ γε καὶ ὁ χρυσός, πρὸς ὃν εὖ μάλα τὸ γένος τοῦτο χρώζεται»³.

Σήμερον, ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, αἱ γέρανοι γενικῶς δὲν τρώγονται⁴, εἶναι ὅμως ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, καὶ δὴ κατὰ τὴν περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται ἐποχὴν, ἀπετέλουν αὐταὶ ἐκλεκτὸν φαγητόν. Ὁ Ἀχιμετ π.χ. ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του (κεφ. σπη'. σ. 234. 21) ὀμιλεῖ περὶ τοῦ βλέποντος καθ' ὕπνου ὅτι ἐσθίει κρέας γεράνου, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ποιεῖται μνεῖαν τοῦ ἐναβρνομένου ὅτι ἐσθίει «πιότητας γεράνους»⁵, ὁ αὐτὸς ὀμιλεῖ «διὰ τοὺς δυσορεκτοῦντας περὶ τοὺς γεράνους διὰ τὸ σύνηθες τῆς τροφῆς»⁶, παρίσταται δὲ ἐν τῷ πουλλολόγῳ⁷ καὶ αὐτὸ τὸ πτηνὸν τὰ ἐξῆς ὑπὲρ ἑαυτοῦ λέγον· ἐμὲ

*τὸν τρώγουσιν οἱ βασιλεῖς μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου
καὶ τρώγουσιν τὰ ἄκρη μου οἱ ἄρχοντες κρασᾶτα,*

ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς τὰ σχέδη τοῦ μυδὸς ὡς ἐκλεκτὸν φαγητὸν ἢ κνήμη τοῦ γεράνου καὶ ἡ ράχις τοῦ λαγωοῦ⁸.

Τούτου οὕτως ἔχοντος, ἐννοεῖ τις διατί οἱ Βυζαντινοὶ ἐσπούδαζον περὶ

¹ Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 203 ὑποσ. 172, Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 26 (2. 363. 20), τοῦ αὐτοῦ ἱερακοσόφιου 301 (513. 24), I. Τζέτζου, Ἐπιστολ. (Cramer, Anecd. Graeca 3. 160), τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν παρθενομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Λουκίαν (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Varia Graeca sacra 83. 23, πουλλολόγος στίχ. 361 (σ. 190), Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία 1. 50. 9). Τοὺς φασιανούς ὡς ἐξαιρετὸν τροφήν ἔξαιρει παλαιότερον καὶ ὁ Χρυσόστομος, εἰς Ματθαῖον ὀμιλία Ο' (Migne, P. G. 58. 659. 660) τοῦ αὐτοῦ, Περὶ ἐλεημοσύνης (Migne, P. G. 60. 708).

² Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Ἔνθ' ἄν. 302 (2. 514. 35).

³ Tafel, Eustathii opusc. 311. 65.

⁴ Ὁ Σ. Βασιλικός, κληγὸς ἐκ Τήνου, μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι κατὰ τόπους νῦν τρώγονται αἱ γέρανοι καὶ ὅτι ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι διὰ τῶν κρεάτων αὐτῶν δύναται νὰ παρασκευασθῶσιν ἐβδομήκοντα ἐπὶ διάφορα φαγητά!

⁵ Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 203 ὑποσ. 172.

⁶ Συνόδη Παπαδημητρίου, Ἔνθ' ἄν. σ. 306.

⁷ Στίχ. 80 (Wagner, Carmina σ. 181). Ἐπειδὴ αἱ σάρκες τῆς γεράνου εἶναι ξηραὶ καὶ ἰνώδεις συνίσταν, ἵνα αὐταὶ τρώγονται δύο ἡμέρας μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ πτηνοῦ. Μετεχειρίζοντο δὲ τῆς γεράνου διὰ θεραπευτικούς σκοποὺς τὸν μυελόν, τὴν χολὴν καὶ τὸ λίπος, Συμμεῶν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 30. 11.

⁸ Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Σχέδη μυδὸς (Boissonade, Anecdota Graeca 1. 429).

τὴν θήραν τῶν γεράνων, δι' ἣν καὶ εἰδικὰς συνέγραψαν ἐκφράσεις, ἰδιαίτερα διοργανοῦντες κυνήγια, εἰς ἃ ἐκάλουν καὶ τοὺς φίλους, ἵνα μετάρχωσιν.

Ἐγίνετο δ' ἡ θήρα τῶν γεράνων ὡς ἑξῆς·

Κατὰ τὸ φθινόπωρον, καὶ δὴ κατὰ Νοέμβριον, ὅτε τὰ πτηνὰ ἐγκαταλείποντα τὰ χιονόβλητα μέρη μετέβαινον εἰς τὴν Αἴγυπτον¹, ἔξεκινούν οἱ κυνηγοὶ διὰ τὴν θήραν. Οὗτοι, ὅταν ἔβλεπον τὰ ὑψηλὰ ἱπτάμενα πτηνὰ, ἐκτύπουν τύπανον, ἵνα τὰ ἐκφοβήσωσιν, ἔξαπέλυνον δὲ κατ' αὐτῶν ἓνα τῶν ἐμπείρων τῆς θήρας ἱεράκων «εἰς τὰ γερανοφόνια τοὺς ὁμοφύλους παιδοτριβοῦντα». Οὗτος ὑψούμενος τότε ἤρπαζεν ἓνα τῶν γεράνων, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι κυκλοῦντες τὸν ὁμόφυλον προσεπάθουν νὰ τὸν σώσωσι, ραμφίζοντες τὸν ἐχθρόν. Ἦτο δ' ἡ πάλῃ αὕτη, τὴν ὁποίαν μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγωνίας παρηκολούθουν οἱ κυνηγοί, πολὺ κρατερὰ καταλήγουσα πολλάκις μὲν εἰς τὴν νίκην τοῦ αἰετοῦ, οὐχὶ σπανίως ὅμως καὶ εἰς τραυματισμὸν ἢ καὶ θάνατον αὐτοῦ².

Ὅταν ἡ συμπλοκὴ εὐρίσκετο εἰς κρίσιμον σημεῖον, τότε ἀνὴρ ἔφιππος διέγραφε κύκλον, τοῦτο δ' ἦτο σημεῖον ὅτι οἱ κατέχοντες τοὺς νεωτέρους ἱεράκας ὄφειλον νὰ τοὺς ἀπολύσωσιν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ κυνηγοὶ διηροῦντο εἰς τέσσαρας ὁμάδας «ὡς ἀπὸ τετραγώνου τὰς γεράνους κυκλώσοντές τε καὶ ὑπαντιάζουσιν», ἔβλεπον δὲ πρὸς τὰ ἄνω, τὴν πάλῃ παρακολουθοῦντες. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀπολυθέντες ἱεράκες ἀθρόοι ἀνυψούμενοι ἐβροήθουν τὸν παλαίμαχον, ὅστις τελικῶς καταβάλλων κατήγε τὸ θῦμά του.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ πτώσις τοῦ πτηνοῦ παρεῖχεν ἑξαιρετικὴν εὐχαρίστησιν, ἀφ' οὗ καὶ οἱ συγγραφεῖς ἰδιαίτερος περιγράφουσι τὴν ἡδονήν, τὴν ὁποίαν παρεῖχεν ἡ γέρανος «εἰσπορευομένη τὸν θάνατον καὶ νῦν μὲν τὰ πρᾶνῃ, νῦν δὲ δεικνύουσα τὰ ὕπτια»³.

Ἡ τύχη τοῦ καταπεσόντος πτηνοῦ ἦτο οἰκτρά· τοῦ ἀπέκοπτον οἱ κυνηγοὶ διὰ μαχαίριδιον τὸ ράμφος καὶ τοὺς ὀνυχας καὶ τὸ ἄφινον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νεαρῶν ὀρνέων, τὰ ὁποῖα τὸ ἐρράμφιζον μέχρι θανάτου. Ὁ συλλαβὼν ἱεράξ, ἀφ' οὗ συνελάμβανε τὸ πολὺ τέσσαρα πτηνὰ, ἵνα μὴ κουρασθῇ καὶ καταστῇ ἄχρηστος, ἐκρατεῖτο καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἐλάμβανε τὰ ἐντόσθια τοῦ πτηνοῦ, ἔπινε δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ⁴.

¹ Θεοδώρου τοῦ Προδρομοῦ, Στίχοι εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας (Extraits des Ms. 11. 186, Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 81. 77).

² Ἐχομεν μάλιστα καὶ συνταγὰς πρὸς θεραπείαν ἱεράκων πληγωθέντων ὑπὸ γεράνων, Ὁρνεοσόφιον 99 (2. 560. 50). Ὁ Ἀμασειᾶς Ἀστέριος, (Ὁμιλία εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον Migne, P. G. 40. 172 A) λέγει ὅτι «αἱ ἀγέλαι τῶν γεράνων μᾶς τῶν συννόμων περιπεσοῦσης θηράτορις περιίπτανται τὴν κρατουμένην καὶ τινος ὀδουρικῆς κλαγγῆς τὸν ἀέρα πληροῦσι τὴν ὁμόφυλον ζητοῦσαι καὶ σύννομον».

³ Μιχ. Ψελλοῦ, Χρονογραφία 224. 35 (ἐκδ. Σάθα).

⁴ Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 81 - 88), Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου, Περί τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς 17 (2. 355. 356), Tafel, Eustathii opusc. 352. 59.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι οἱ Βυζαντινοί, παρὰ τὴν σημερινὴν συνήθειαν, ἔτρωγον γεράνους· ἡ προτίμησις των ὁμως φαίνεται ὅτι ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ τὰ παγώνια. Αἱ σχετικαὶ μαρτυρίαι εἶναι σαφέσταται. Ὁ Ἀχμέτ ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του (σπζ' 234.1.4) ὁμιλεῖ διὰ τὸν βλέποντα καθ' ὕπνου ὅτι ἐσθίει «κρέας ταῶ», ἐν χρυσοβούλλῳ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ἡ μονὴ Βατοπεδίου ἀπαλλάσσειται τῆς παραχωρήσεως χηνῶν, νησῶν, περδικῶν, γεράνων καὶ ταῶνων¹, ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Orusc. 353.70) ἔγραψε «καιρὸς ἡμῖν τοὺς ταῶνας καὶ τοὺς γαλαθνοὺς ἀρνειοὺς ἐπανήγαγεν», ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐμνημόνευσε τῶν δυσσορεκτιούτων «περὶ τοὺς ταῶς καὶ γεράνους διὰ τὸ σύνηδες τῆς τροφῆς»², ὁ Ι. Τζέτζης περιέγραψε συμπόσιον, καθ' ὃ παρετέθησαν «ὄρνεις ὅποιοι οἱ ἐκ Παιῶνων καὶ Φάσιδος»³, ὁ ἀνώνυμος ἐν τῇ περὶ χυμῶν βρωμάτων καὶ πωμάτων πραγματείᾳ (Jdeler, Physici et medici Graeci minores 2. 257.22, 260.2) ἔχαρακτήρισε τὰ κρέατα τοῦ ταῶ ὡς σκληρὰ καὶ δύσπεπτα καὶ τέλος κατὰ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα ἐν τῷ Φουρτουναίῳ τοῦ Φωσκόλου (Ε'. 71) παριστάνεται ὁ δοῦλος Μποζίκης λέγων·

*ἀπάκια καὶ λουκάνικα ἔχομεν ὅσα θέλω
δεκάξι ὄρνυκια, πέρδικες ὀκτώ καὶ δύο παγώνια.*

Πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν τὰ κατὰ τὴν θήραν διαφόρων τετραπόδων, σκόπιμον κρίνομεν νὰ κάμωμεν βραχὺν λόγον περὶ θηρευτικῶν τινῶν δημῶδων ὄρων, τοὺς ὁποίους ἐγνώρισεν ἡμῖν ὁ καὶ τόσας ἄλλας σπουδαίας λαογραφικὰς πληροφορίας διὰ τοὺς χρόνους του παρασχὼν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος.

Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν τοῦτον (1917. 32) «διαυλωνία τοπικὴ στενότης, καθ' ἣν ὄρνυγες ἢ ἀπλῶς ἄγριοι ὄρνιθες ἀγρεύονται. Ἐθνικὴ δὲ λέξις αὕτη γνώριμος τοῖς περὶ Σινώπην οἰκοῦσι πρὸς βορρᾶν».

Τὸν ὄρον ἀληθὲς εἶναι ὅτι δὲν ἀναφέρουσι παλαιότεροι τοῦ Εὐσταθίου συγγραφεῖς, ἀν ὁμως λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ρῆμα διαυλωνίζω, ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ρέω δι' αὐλῶνος, ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης (Μετεωρ. 2. 8), κεῖται δὲ τὸ αὐτὸ ρῆμα καὶ παρ' Ἀθηναίῳ (5. 189) ἐπὶ ἀνέμου ἑκατέρωθεν προσπνέοντος, πρὸς δὲ ὅτι τὸ αὐλῶνας εἶναι τοπωνύμιον μεσαιωνικὸν καὶ σημερινὸν καὶ ὅτι τὸ αὐλουναὶ λέγεται ἐν Μεστοῖς τῆς Χίου, τότε θὰ δεχθῆμεθ' ἡμῶν ὅτι ἡ λέξις ἦτο ἀρκούντως παλαιὰ καὶ δῆ, ὡς ἐκ τοῦ τύπου της φαίνεται, ἀρχαία Ἑλληνικὴ κληρονομία.

Παρὰ τοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου (1031. 42) μανθάνομεν ὅτι «οἱ ἰδιῶται κοι-

¹ Βλ. τὸ περιοδικὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν 3. 210.

² Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 306.

³ Ι. Τζέτζου, Εἰς τὴν παρθενομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Λουκιαν (Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Varia Graeca sacra 83. 23).

ταῖα καλοῦσι τὰς ὄρεινὰς εὐνάς τῶν θηρῶν». Καὶ ὅτι μὲν ἡ ὄνομασία ἐλήφθη, κατὰ τὸν σοφὸν ἱεράρχην, ἐκ παρομοιώσεως Ὀμηρικῆς, ἐν ἣ ὁ λόγος περὶ νεβροῦ ἐξ εὐνῆς ἐκπηδήσαντος καὶ ὑπὸ τοῦ θηρευτοῦ βληθέντος, δὲν φαίνεται πιθανόν. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ οὐσιαστικοποιηθέντος οὐδετέρου τοῦ ἐπιθέτου κοιταῖος τοῦ χρησιμοποιουμένου πρὸς δήλωσιν τοῦ φωλεοῦ τῶν ζῴων, ἀκριβῶς ὡς μετεχειρίσθη τὴν λέξιν πολὺ παλαιότερον καὶ ὁ Πλούταρχος (Τιβέρ. Γράχ. 9). Μετεχειρίσθη δ' ὁ αὐτὸς Εὐστάθιος (Opusc. 265. 70) τὸ ρῆμα κοιτάζομαι ἐπὶ θηρίων, ὁ δὲ σύγχρονος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἐπὶ πτηνῶν¹. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν λέξιν σχετίζεται καὶ ὁ ἐκ τῶν θηρευτῶν κοιταστής, περὶ οὗ ἀνωτέρω ὠμίλησαμεν, εἶναι φανερόν.

Νῦν ἡ μὲν λέξις κοιταῖον δὲν σφίζεται, ἡ κοίτη δὲ μῶς εἶναι πολὺχρηστος περὶ ὀρνίθων οἰκιακῶν προκειμένου², ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐπὶ λαγωῦ, τὸ ἀποκοίτο καὶ ἐν Κύπρῳ, ἐπὶ ἀλώπεκος, ὁ ἀλωποκοίτης.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ κοίτης ὁ λόγος, λέγομεν ὅτι κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ὑπῆρχε καὶ τὸ σημερινὸν καρτέρι ἢ (κατα)δόχι, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ I. Τζέτζου, ὅστις, ἐτυμολογῶν τὸ ἐπίθετον ἄτοπος, λέγει ὅτι τοῦτο ἐλέχθη

*ἐκ τόπων, οἷς οἱ κυνηγοὶ καθήμενοι λαθραίως
τοὺς θήρας κατεργάζονται καὶ κτείνουσι τοξείαις³.*

Ὁ αὐτὸς Εὐστάθιος μᾶς πληροφοροεῖ (543. 18) ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του «ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐκ τοῦ ἐτέρου τόπου τοῦ φύσει περιεκτικοῦ τοπάζειν λέγει, ὃ καὶ κοιτάζειν τοπάζει γοῦν τις θηρία εἰς τὸ κυνηγηθῆναι» ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ τοπάζω, τὸ ὅποιον σημαίνει διευθύνω ζῴον τι εἰς τὸν προσήκοντα τόπον ἢ σημειῶ τὸν τόπον, ὅπου μένει ἢ καταφεύγει πτηνὸν ἢ ζῴον, κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἀπλῶς παρατηρῶ, κατέστη δὴλα δὴ συνώνυμον πρὸς τὸ κοιτάζω⁴.

Τὸ ρῆμα ὑπὸ τὸν τύπον τοπώνω, ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης σφίζεται παρ' Ἐρωτοκρίτῳ (β'. 697), ἔνθα ἀναγινώσκομεν

*καὶ πρὸς τὰ δάση περπατεῖ, τοπώνει καὶ ξανοίγει
ὄγμ' ἂν βροῦ ἄγριο τίβοσι νὰ κάμῃ τὸ κυνήγι*

καὶ ἐν τῇ συνήθει Κρητικῇ διαλέκτῳ, ἐν ἣ συνήθη τὰ «τοπώνω τὸ λαγὸ»

¹ Τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Μονοφθία ἐπὶ τῷ ἀστρογλήνῳ αὐτοῦ τεθνηκότι ἐν K. Horna, Einige unedierte Stücke des Manasses und Italicos 6. 7.

² Ὁ Δημήτριος Κωνσταντινουπολίτης, Ἱερακοσόφιον 301 (2. 503) ὠμίλησε καὶ περὶ κοίτης περδίκων.

³ I. Τζέτζου, Χιλιάδ. 8. 236. 898.

⁴ Ὅρα ὅσα περὶ τοῦ κοιτάζω ἔγραψα εἰς τὰς παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς παπύρους σ. 13. Ὁ Νεόφυτος ὁ ἔγκλειστος, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Πολυχρόνιον (Anat. Boll. 26. 178. 12) εἶπε: «τὰς νιφάδας τῶν κακοδόξων καὶ τὰς πικρὰς τιμωρίας ὡς βέλη νηπίων ἐτόπαξε».

— σημειώνω τὸ μέρος, ὅπου μένει ὁ λαγὸς καὶ «ξάνοιξε νὰ τοπώσης ποῦ θὰ κάτσουν οἱ πέρδικες», ἦτοι νὰ παρατηρήσης¹.

Τέλος ὁ Εὐστάθιος βεβαιοῖ (1928. 34) ὅτι «ἐγνωσται μέχρι καὶ νῦν ἡ τῶν θηρατικῶν νεφελῶν χρῆσις πολλοῖς, παρ' οἷς καὶ νεφελοστάσια ὁ τόπος τῆς τοιαύτης τῶν δικτύων θήρας λέγεται».

Ἐν τῶν τετραπόδων, τὰ ὁποῖα συνήθως ἐθήρευον οἱ Βυζαντινοὶ ἦτο ὁ λαγός, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ δέσμα του παρεῖχε πρὸς ἐσωτερικὴν τῶν φορεμάτων ἐπένδυσιν² καὶ ὡς φιλικὸν δῶρον πολλάκις ἐπέλλετο³, ἐκλεκτὸν φαγητὸν θεωρούμενος. Ὁ ἴδιος ἐν τῇ γνωστῇ παιδιοφράστῳ διηγῆσει τῶν τετραπόδων ζῴων (στίχ. 296) παριστάνεται λέγων·

*ἔσθιον με οἱ βασιλεῖς καὶ τρώγουν με οἱ ρηγάδες,
οἱ ἄρχοντες, οἱ ἐθγενεῖς καὶ πᾶσα ἀνθρωπότης
καὶ βάνουν με εἰς ἔμορφας κούπας μὲ πιπεράδες⁴*

Ἐγίνετο δ' ἡ θήρα τοῦ λαγοῦ ἢ, ὡς ἔλεγον, τὸ λαγοκυνήγιον⁵, κατὰ τοὺς φθινοπωρινοὺς καὶ χειμερινοὺς μῆνας⁶, καὶ δὴ ὡς ἐξῆς·

Οἱ βοηθοὶ τῶν κυνηγῶν, βραδέως βαδίζοντες, ἢ πλήττοντες τὸν μηρόν των διὰ μᾶστιγος⁷, προσεπάθουν δι' ἀλαλαγμῶν νὰ ἐκφοβίσωσι τὸ ζῴον καὶ νὰ τὸ κάμωσι νὰ ἐκπηδήσῃ ἐκ τῶν θάμνων καὶ βοτανῶν, ὅπου ἐκρύπτετο. Τούτου γενομένου, οἱ ἐπιβαίνοντες ἵππων κατεδίωκον τὸ ζῴον ἐξαπο-

¹ Ἐκ Κρητικοῦ ποιήματος εἶναι καὶ ὁ στίχος

καὶ ἓνα λαγὸν ἐτόπωσα (= παρετήρησα) ᾧ τὸ κατὰ ὄρθ τὸν πόρο

A. Κριάρη, Κρητικά ἄσματα 224. Βλ. καὶ Στ. Ξανθοῦ διδου, Ἐρωτόκριτος σ. 717.

² Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα 2. 355. 23.

³ Hippolyte Noiret, Lettres inédits de Michel Apostolis σ. 77.

⁴ Περὶ τῆς ἐν τῇ διαίτῃ χρῆσεως τῶν κρεάτων τοῦ λαγοῦ βλ. Συμεῶν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 61. 8 ἐξ.

⁵ Θεοδ. Βαλσαμών, Εἰς τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ' οἴκου. συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 358). Τὸ λαγοκυνήγι φέρεται καὶ εἰς στίχους σημερινῶν δημοδῶν ποιημάτων τῆς Καλλιπόλεως.

⁶ Ὁ Ὀκτώβριος λέγει ὅτι:

*κίρκους τε καὶ σκύλλαξι καὶ βέλους δρόμο
αἰρεῖ πετεινὰ καὶ λαγούς καὶ δορκάδας*

Μανουὴλ Φιλῆ, Εἰς τοὺς ἰβ' μῆνας (Jdeler, Physici et medici Graeci minores 1. 291), ὁ δὲ Δεκέμβριος παρίσταται τὰ ἐξῆς περὶ ἑαυτοῦ λέγων·

*θηρῶ λαγούς ἀγρίαν ἐδοχίαν
καὶ περδίκων πίμπλημι δαίτας πλουσίων*

Leo Sternbach, Nicolai Calliiclis carmina σελ. 46 στίχ. 55.

⁷ Tafel, Eustathii opusc. 356. 32.

λύοντες ἅμα κατ' αὐτοῦ τοὺς λακωνικοὺς κύνας¹, ἢ φάλκωνας ἢ ἰέρακας ἢ ἄετους ἢ πετραίους ἐρωδιούς². Τὸ ζῶον καταδιωκόμενον ἐκ τῆς γῆς μὲν ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἐκ τοῦ ἀέρος δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ὑψωθέντων καὶ μετὰ ροίζου καταφερομένων ὀρνέων ἐταράσσεται καὶ ἐλάμβανε ἢ τὴν πρὸς τὰ ἄνω-

Εἰκ. 3. Πῶς ἐθήρευον τοὺς λαγούς. Ἐκ χειρογράφου τῶν κυνηγετικῶν τοῦ Ὀπριανοῦ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος. (Ἐθν. Βιβλ. Παρισίων ἀριθ. 2,736, φ. 47).

φερῆ ἄγουσαν ἢ ἔτρεχε διὰ τοῦ ὀμαλοῦ μέρους προσπαθοῦν νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς διώκοντας δι' ἐπιτηδείων ἐγκαρσίων ἁλμάτων³ (εἰκ. 3). Αἱ ἀπεγνωσμένοι

¹ Πτηνόποδες λαγίνοι λέγονται ὑπὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἐν τῇ χρονικῇ του διηγήσει 376.7. Βλ. καὶ παιδιόφραστον διήγησιν τῶν τετραπόδων ζῶων στίχ. 255 (Wagner, Carmina σ. 150), Tafel, Eustathii opusc. 356.52.

² Μανουὴλ Φιλῆ, Περί ζῶων ιδιότητος 10.12 (ἐκδ. Joh. de Pauw), Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα στίχ. 770.

³ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Τοῖς νοταρίοις τοῦ βασιλέως Κομνηνοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5.486), Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου Ν. Ἑλλην. 20.37).

ὅμως προσπάθειαι του ἦσαν μάταιαι, διότι ἡ συναλαμβάνετο κλαυθμηρίζον¹ ὑπὸ τῶν διωκόντων κυνῶν, οἵτινες καὶ τὸ παρέδιδον εἰς τὸν σκυλλαγωγὸν ἢ ὑπὸ τῶν ὀρνέων, τὰ ὁποῖα ὡς ἀμοιβὴν τοῦ κόπου των ἐλάμβανον μέρος τῶν ἐντοσθίων αὐτοῦ².

Ὁ Ἀμασείας Ἀστερίος λέγει ὅτι οἱ κατὰ τὰς Καλάνδας εὐρισκόμενοι ἐν τῇ πόλει χωρικοὶ «μᾶλλον αὐτὴν ἀποδιδράσκουσιν ἢ οἱ λαγωοὶ τὰ δίκτυα»³.

Τὴν διὰ δικτύων σύλληψιν λαγῶν πιστοποιοῦσι καὶ εἰκόνες ἐκ χειρογράφων τοῦ Γ' καὶ ΙΕ'. αἰῶνος (εἰκ. 3), κατὰ δὲ τὸν ΙΒ'. ὁ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίος λέγων (570. 30) «λίνον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς νηὸς ἱστίων λέγεται καὶ ἐπὶ δικτύων κυνηγετικῶν, ὅθεν καὶ τὸ διεληνίσαστο ὁ λαγὼς τουτέστιν ἐξελίνισεν, ἦτοι διέφυγε τὰ λίνα. Καὶ φυλάττεται ἡ ρητορικὴ αὕτη λέξις ἔτι καὶ νῦν παρὰ πολλοῖς τῶν ἐν Ἀσίᾳ, οἱ καὶ τὰ τοιαῦτα λίνα λινάρια φασιν»⁴.

Ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι παριστάνεται ὁ κυνηγῶν, ὁ πρὸς τὰ δίκτυα ὄψων τὸν λαγόν, κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ῥάβδον. Αὕτη ἄλλοτε εἶναι ἐξωγκωμηνή κατὰ τὸ ἄκρον (εἰκ. 4) εἶναι δῆλα δὴ τὸ ῥόπαλον, δι' οὗ ὁ λαγὸς «τοῦ τόνου παρελύετο κἀντεῦθεν ῥᾶον ἀλώσιμος ἐγίγνετο»⁵.

Ἄλλος τρόπος συλλήψεως λαγοῦ ἦτο νὰ κτυπηθῇ οὗτος διὰ μαχαίρας, ἐν ᾧ ἔτρεχεν⁶, ἢ καὶ νὰ συλληφθῇ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ κυνηγοῦ τρέχων, πρᾶγμα, ὅπερ ἀπῆτει μεγάλην ἐπιδεξιότητα, ἣν λέγουσιν ὅτι εἶχεν ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος Κομνηνός, ὅστις, κατὰ τὸν Μιχαὴλ Ψελλὸν «τὸν λαγὼν πολλάκις ἐκ χειρὸς ἤρει θέοντα»⁷.

Τέλος ὁ λαγὸς συναλαμβάνετο καὶ ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐξαπολυομένων παρδάλεων, αἵτινες τὸν ἐκτύπουν διὰ τῶν προσθίων ποδῶν καὶ λαμβάνουσαι ἔπειτα ἐκ τοῦ νωτιαίου σπονδύλου τὸν ἐσθήκωνον ὑψηλά. Τότε ἐπενέβαινεν

¹ «Φωνὴν λαγοῦ, ἣν ἀφήσιν οἷον κλαυθμόν τινα, ὅταν διωκόμενος κατάληπτος γένηται» Εὐσταθίου, Παρεκβ. 812. 9.

² Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγῶν ἐν Ἀπνυαίρε de l' Association 6. 47-49, Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20. 37). Κυνήγιον λαγῶν ἀναφέρει καὶ Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος (Ed. Kurtz, Christophoros Mytilenaios σ. 40), ὁ Μιχ. Ψελλός, Χρονογρ. 266. 20, ὁ Νικήτας Χωνιάτης, Χρον. διήγ. 433. 13 ἐξ. ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία 1. 50. 9) καὶ πολὺ παλαιότερον ὁ Χρυσόστομος, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Ἰουλιανὸν (Migne, P. G. 50². 674).

³ Ἀστερίου Ἀμασείας, Λόγος κατηγορητικὸς κατὰ τῶν Καλανδῶν (Migne, P. G. 40. 220 D).

⁴ Τὸ ἐκλινίζω σφύζεται σήμερον ὡς ξελινίζω ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης. Βλέπε καὶ ὅσα ἔγραψα περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ῥήματος ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς παρουσίας Ἐπετηρίδος σελ. 47 καὶ 48.

⁵ Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἐπιστολαί· ἐπιστ. 34 (Σπ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 20. 27).

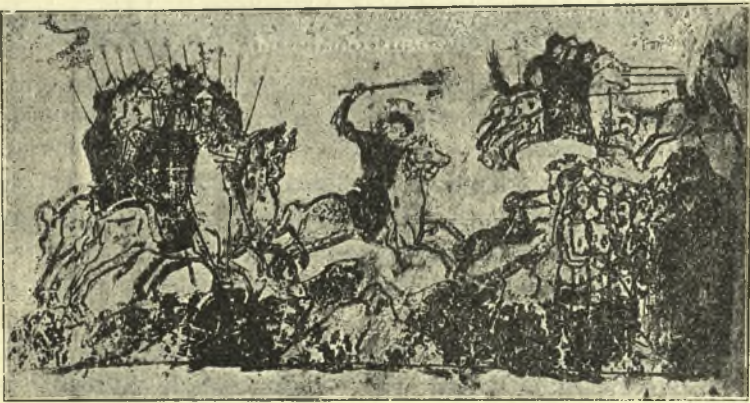
⁶ Θεοδώρου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἔνθ' ἄν.

⁷ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία 224. 29.

ὁ παρδαλαγωγός, ὅστις ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐρχόμενος ἐπέιξε τοὺς μυκτῆρας τοῦ θηρίου, τὸ ὁποῖον οὕτως ἠναγκάζετο ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα καὶ ν' ἀφήσῃ τὸ θήραμα. Ὡς ἀμοιβὴ προσεφέρετο εἰς τὴν πάρδαλιν ἀμέσως ἐντὸς ξυλίνου σκουτελίου τὸ αἷμα τοῦ σφαγέντος λαγοῦ καὶ τινα τῶν ἐντοσθίων αὐτοῦ, ἀπομακρυνομένου καταλλήλως ἔπειτα διὰ λακτίσματος τοῦ σκουτελίου.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἡ θέσις τοῦ κυνηγοῦ δὲν ἦτο πολλακίς καθόλου εὐχάριστος, διότι τὸ θηρίον καὶ ὠργίζετο, ὅποτε, πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων, τοῦ ἔτεινεν οὕτως τὴν λεοντῆν ἢ τὴν βύρσαν, τὴν ὁποῖαν περιεζώννυτο καὶ τὴν ὁποῖαν τοῦτο κατέξαινε¹.

Μετεχειρίζοντο δ' οἱ Βυζαντινοὶ τὰς παρδάλεις κατὰ τὴν θήραν οὗ

Εἰκ. 4. Θήρα λαγοῦ ὑπὸ ἐπίππου χρησιμοποιουίντος ρόπαλον.
Ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Σκυλίτση.

μόνον λαγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐλάφων, ὧς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὠμίλησε δὲ καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν διὰ τὰ «ὑπὸ ὀρνέων θηρευτικῶν ἢ κυνῶν ἢ παρδάλεων θηρευόμενα ἢ πνιγόμενα»².

Εἰς τὴν συνθήθειαν δὲ αὐτὴν δέον ν' ἀποδώσωμεν καὶ τὸ ὅτι ὁ πενθερός τοῦ Διγενῆ τοῦ ἔδωκεν ὧς δῶρον γαμήλιον

*δώδεκα πάροδους διαλεκτούς, δοκιμασμένους πάνυ*³.

Πλὴν τοῦ λαγοῦ, μὲ μάγγανον⁴ ἢ μὲ κύνας καὶ φάλκωνας συνελαμ-

¹ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγῶν ἐν Annuaire de l' Association 6. 51. 52.

² Εἰς τὸν ΕΓ'. κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 81).

³ Στίχ. 2260 (χειρ. Ἄνδρου).

⁴ Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 289 (Wagner, Carmina σ. 151). Δι' ἐπιβουλῆς σύλληψιν ἀλωπέκων ἀναφέρει καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός εἰς τὴν κόμης ἔκφρασιν (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1. 50. 9). Βλ. καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παντεχνῆ, Ἐνθ' ἄν. 6. 49.

βάνοντο και ἀλώπεκες, ὧν ἐχρησιμοποιοῦν τὸ δέρμα πρὸς ἐπένδυσιν τῶν φορεμάτων κατὰ τὸν χειμῶνα¹ ἢ ἄς μετεχειρίζοντο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος ἐντὸς ζέοντος ἐλαίου ἐμβαπτίζοντες αὐτὰς και διὰ τούτου ἀλείφοντες τὰ πάσχοντα μέλη².

Ὡς δὲ τὸν λαγὸν οὕτω και τὴν ἔλαφον συχνὰ και εὐχαρίστως ἐκυνήγουν οἱ πλούσιοι και οἱ βασιλεῖς³, ἀφ' οὗ τὸ κρέας αὐτῆς, ὡς ἡ ἴδια αὐτεπαινουμένη λέγει,

ἀσύγκριτον ὑπάρχει

ἐπάνω εἰς τὰ κρέατα τῶν τετραπόδων ζῴων⁴

και τὰ κέρατά της δὲ πολλαχῶς ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Βυζαντικοί.

Φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, και δὴ κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον, ἦσαν αἱ ἔλαφοι συχναὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἐν τῷ βίῳ τῆς ὁσίας Θεοκτίστης λ.χ. ἀναφέρεται ὅτι ἡ νῆσος Πάρος, ἔρημος τότε, «εἶχεν ἔλαφον θήραν πολλήν»⁵, κνηγίον δ' ἔλαφον ἀναφέρει ἡ παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζῴων (στίχ. 255 σ. 150), και εἰς τὴν Πέτριναν τῆς Λακεδαιμόνος ἐπὶ τῶν χρόνων του ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός⁶. Τὴν ὑπαρξιν τοιούτων ζῴων ἐν τῇ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν χώρα πιστοποιεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ νεκρικοῦ διαλόγου Τιμαρίωνος⁷, και τὸ τοπωνύμιον δὲ «λαφικὸν βουννὶν» τὸ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἐγγράφοις ἀναφερόμενον, πλήθος ἔλαφον ὑποδεικνύει⁸.

Ἐκυνήγουν δὲ τὸ ζῴον, τὸ ὁποῖον ἀνεκάλυπτε νεμόμενον ὁ σκοπεύς, εἴτε διὰ τόξου⁹, εἴτε διὰ κυνῶν και ἔλαφρῶν δρομαίων ἵππων¹⁰, (εἰκ. 5)

¹ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα 2. 355. 23.

² Θεοδώρου τοῦ Προδρομοῦ, Δεητήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ ζώσης ἀλόπεκος (Miller, Recueil II σ. 531 στίχ. 58).

³ Λέοντος Γραμματικοῦ, Ἱστορ. 30.22. Ἀχμέτ, Ὀνειρ. σμ'. σ. 194. 12, σμβ'. σ. 220, Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογρ. 266. 20, Θεοδώρου Προδρομοῦ, Εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα (Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν) ἐγκώμιον (Miller, Recueil II 775), Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 13 ἐξ.

⁴ Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 340 (Wagner, Carmina σελ. 153).

⁵ Θεοφίλου Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 9.

⁶ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ, Ἐνθ' ἀν. 1. 50. 9.

⁷ Ellissen, Analekten 1. 4. 44. 145.

⁸ Cusa, I diplomi 526. 11, Spata, Diplomi Greci Sicil. ined. 30. 5. Θήρα ἔλαφον, κάπρων και δορκάδων γίνεται σήμερον πολλὴ ἐν Βιθυνία εἰς τὰ ὄρη τοῦ Καρᾶ-ντάγκ.

⁹ Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τὴν δευτέραν τῶν παραλειπομένων (Migne, P. G. 56. 118), Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου, Ἐκφρασις κνηγεσίου γεράνων (Βυζαντ. Χρον. 12. 80. 41), Max Treu, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres σ. 31, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25.

¹⁰ Κοσμᾶ Ἱεροσολυμίτου, Ἐξήγησις, ὧν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐφυσιολόγησε (Migne, P. G. 38. 648).

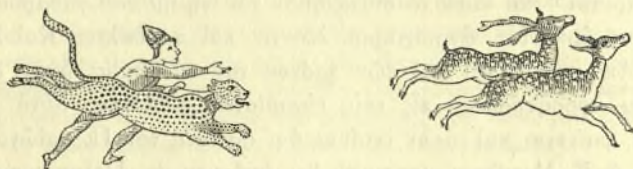
εἶτε καὶ διὰ παρδάλων, ὡς σαφέστατα δεικνύει ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν ¹ (εἰκ. 6). Ἐκ τῶν νόμων μανθάνομεν προσέτι ὅτι πολλάκις ἤνοιγον λάκκους, ἵνα ἐντὸς αὐτῶν ἐμπέσωσιν αἱ ἔλαφοι ².

Ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ θηρευτῶν ἀπερχομένων εἰς κρημνοὺς καὶ

Εἰκ. 5. Σκηνὴ κυνηγίου ἐλάφου, ἀπεικονιζομένη ἐπὶ μίας πλευρᾶς Βυζαντινοῦ κιβωτιδίου τοῦ I αἰῶνος, ἀποκειμένου ἐν τῷ British Museum.

βάραθρα καὶ ὄρη ἄβατα, ἵνα θηρεύσωσι δορκάδα ³, ὁ Ἀχμέτ ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του ἀναφέρει σφαγὴν δορκάδος ⁴, κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος μνημονεῦει θήρας νεβρῶν δειλῶν δορκάδων ⁵, κυνηγεσίου

Εἰκ. 6. Πάρδαλις καταδιώκουσα ἐλάφους. Ἐκ χειρογράφου τοῦ I αἰῶνος.

δὲ δορκάδων ἐπὶ Παλαιολόγων ὅτε Μανουὴλ Φιλῆς ⁶ καὶ ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός ⁷.

Ἐγένετο δὲ ἡ θήρα τῶν δορκάδων, αἵτινες κοινῶς γαζέλια ἔκαλοῦντο ⁸,

¹ Εἰκόνα κατατοξευομένης ἐλάφου βλέπε καὶ ἐν τῇ Ὀκτατεύῳ τοῦ Σεραγίου (Pl. XIII N° 40 ἔκδ. τοῦ Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως).

² Βασιλικ. βιβλ. 60 τίτλ. 3, κη΄.

³ Χρυσόστομος, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Ἰουλιανόν (Migne, P. G. 50.² 674).

⁴ Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σμ΄. σ. 194. 22.

⁵ Ed. Kurtz, Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios σ. 40.

⁶ Μανουὴλ Φιλῆ, Εἰς τοὺς ἰβ΄ μῆνας (Jdeler, Physici et medici Graeci minores 1. 291).

⁷ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ, Ἐνθ΄ ἄν. 1. 50. 9.

⁸ Συμεὼν Σήθ, Περὶ τροφῶν δυνάμεων 33. 9.

κατά μῆνα μάλιστα Ὀκτώβριον, καὶ οὐχὶ διὰ βρόχων, διότι τούτους ἀπέφευγε τὸ ζῶον διὰ τὴν δξύτητα τῆς ὀράσεως¹, ἀλλὰ διὰ τῶν καὶ δι' αἰτῶν².

Κείμενον τοῦ Θ'. αἰῶνος ἀναφέρει κυνήγιον ἐλάφων ἢ τῶν ἄλλων κερασφόρων³. Ὅτι ὑπὸ τὰ ἄλλα ταῦτα κερασφόρα νοοῦνται καὶ αἶγες ἄγριαι, εἶναι πολὺ πιθανόν. Οὕτως ἐν τῷ βίῳ τῆς ὀσίας Θεοκτίστης λέγεται ὅτι ἐν Πάρῳ ὑπῆρχον αἶγαγροι «ταῖς μὲν ἐλάφοις τὴν χροῖαν παραπλήσιοι, μείζους δ' ἐλάφων τὸ μέγεθος, τὸ δὲ κέρας δολιχὸν ὅσον ἐκκαιδεκάδορον» κυνηγούμεναι ὑπὸ τῶν ἐξ Εὐβοίας ἐρχομένων κυνηγῶν⁴. Κυνήγιον δ' αἰγῶν πολλαχῶς, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Λυκίαν, ἐπὶ τῶν χρόνων του πιστοποιεῖ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (774.38. Πβ. καὶ 450.17).

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἄρκτοι, τὰς ὁποίας ἀναφέρει καὶ ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα (Λ. 611). Μετὰ ταῦτα ὁ περιηγητὴς Πανσανίας ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του ἔζων ἄρκτοι ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Ταυῆγέτου καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Θράκης. Ἡ ὑπαρξίς ὁμως τοῦ θηρίου δύναται νὰ πιστοποιηθῆ καὶ εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας. Οὕτως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν εἰκονομάχων περιγράφεται θήρα ἄρκτου εἰς τὰ περίξ τῆς Νικομηδείας⁵, ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς καὶ ὁ Μανουὴλ ἀναφέρεται ὅτι ἐμαίνοντο περὶ τὰς ἄρκτους⁶, κατὰ τὸν ΙΑ'. καὶ ΙΒ'. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρχον ἄρκτοι⁷ καὶ κατὰ τὸ συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου (στίχ. 38) ἐκυνηγούντο ἀρκουῖδες, ἀγριοχοῖροι, λέοντες καὶ παρδάλεις. Καὶ λέγει μὲν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του τὰ θηρία ἦσαν σπάνια καὶ δυσθήρατα προσφερόμενα εἰς τοὺς εὐχαρίστως ἐσθίοντας αὐτὰ Λατίνους⁸, οὐχὶ ὁμως, φαίνεται, καὶ τόσον σπάνια, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα μεσοῦντα Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχον ἐν Πελοποννήσῳ ἔλαφοι καὶ ἄρκτοι⁹.

¹ Χρυσοστόμου, Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς (Migne, P. G. 60. 754).

² Μανουὴλ Φιλῆ, Ἐνθ' ἀν. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Περὶ ζῴων ιδιότητος 10. 12.

³ Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σμ'. σ. 194. 12.

⁴ Θεοφίλου Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 9.

⁵ Βίος Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (Α. Παπαδοπούλου — Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκης 4. 1). Παλαιότερον ὁ Χρυσόστομος, εἰς Ἰωάννην ὁμιλία ΜΖ'. (Migne, P. G. 59. 268) εἶπε: «νῦν δὲ κύνας μὲν τρέφομεν, πολλοὶ δὲ καὶ ἄρκτους καὶ ὀνάγρους καὶ διάφορα θηρία».

⁶ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία 266. 20. F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène σ. 237, Μιχαὴλ τοῦ ρήτορος, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (W. Regel, Fontes rerum byzantinorum σελ. 180), I. Κιννάμου. Ἱστορ. 127. 12.

⁷ Tafel, Eustathii opusc. 360. 74.

⁸ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα 2. 190. 31.

⁹ Σπ. Λάμπρου, Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης ἐν τῇ Λακωνικῇ (Ν. Ἑλλην. 5. 419).

Αἱ ἄρκτοι, ἃς ὁ λαὸς ἄρκους, ἄρκούδας ἢ ἄρκούδια ἐκάλει¹, ἐθηρεῦοντο διὰ τὸ δέρμα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ λίπος των τὸ κατὰ τῶν ρευματισμῶν χρησιμοποιοῦμενον², μετεχειρίζοντο δ' οἱ κυνηγοὶ κατὰ τὴν θήραν αὐτῶν δίκτυα³ ἢ φαρμακερὰ βέλη ἢ λόγχας⁴ ἢ καὶ ἦνοιγον διαφόρους λάκκους, εἰς οὓς καταλλήλως τὰς ᾤθουν⁵.

Θήραν συάγρου κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀντιοχείας Εὐσταθίου⁶, ἐν τῇ χρονογραφίᾳ του ὁ Ἰωάννης Μαλάλας⁷, ὁ Θεοφάνης ἐν τῇ χρονογραφίᾳ του⁸ καὶ ὁ Ἀχμέτ ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του⁹.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν, ἣτις μᾶς ἐνδιαφέρει, πιστοποιεῖται συχνὰ ὅτι Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐθήρευεν ἀγριοχοίρους¹⁰, ὅτι Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ἐξήραχετο εἰς κυνήγιον συῶν¹¹, μάλιστα δ' ὁ Μανουήλ¹², ὅστις κατὰ τὸν ἐπαινέτην αὐτοῦ τὸν χαυλιόδοντα σὺν ἐθεώρει ὡς λαγῶν¹³.

Καὶ ἐν τῷ κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ ζωγραφηθέντι ἀνακτόρῳ παριστάνετο «χαυλιόδους σὺς διακοντιζόμενος ὑπ' αὐτοῦ»¹⁴ τέλος

¹ Ἄρκυλοι τὰ τῶν ἄρκτων εἶπουν ἄρκων νεογνά· Εὐσταθίου, Παρεκβ. 1535. 17. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ συνήθεια οὐκ ἀπὸ τῆς ἄρκτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἄρκου παραλαβοῦσα τὴν ἀρκούδα· Εὐσταθίου, Ἐνθ' ἄν. 1156. 16, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ὀππιανοῦ (Ἄλιευτ. Β'. 2488) ἄρκτοις· ἀρκούδοις· ἀρκουδίου. Τὸ ἄρκος φέρεται πολὺ παλαιότερον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν κριτῶν Α'. 35 «αἱ ἄρκοι καὶ αἱ ἀλώπεκες».

² Διήγησις παιδιόφραστος τῶν τετραπόδων ζῴων στίχ. 852 (Wagner, Carmina σ. 170). Γνωστὸν εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὡς δεικνύει ἡ σημερινὴ συνήθεια, πολλοὶ Ἀθίγγανοι ἀποκόπτοντες τρίχας ἄρκτου τὰς ἐδιδόν εἰς τὰς γυναῖκας ὡς ἀλεξιτήρια τῆς βασκανίας, καθ' οὗ ἐθίμου ἐξανίσταντο οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν ἱερῶν κανόνων (Πάλλη - Ποτλή, Σύνταγμα 6. 357).

³ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ, Σύνοψις χρόν. στίχ. 6475 σ. 275.

⁴ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Χρονογρ. 266. 20 (ἔκδ. Σάθα), Ἐπιστεύετο κατὰ τὸν μεσαίωνα ὅτι ἡ βαρέως τραυματισθεῖσα ἄρκτος ἐθεραπεύετο κλείουσα τὰς πληγὰς τῆς διὰ ξηροῦ φλόμου, Εὐσταθίου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος, Εἰς τὴν ἐξαήμερον ὑπόμνημα (Migne, P. G. 18. 740c).

⁵ «Οἱ ποιοῦντες ἐν δημοσίῳ τόπῳ ὄρυγμα ἐπὶ τὸ ἐμπεσεῖν ἄρκους ἢ ἐλάφους ἐνέχονται τῷ Ἀκουιλίῳ, τινὸς ἐμπεσόντος καὶ βλαβέντος» Βασιλικ. 60. 3 κη'.

⁶ Εὐσταθίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, Ἐνθ' ἄν.

⁷ Ι. Μαλάλα, Χρονογρ. 163. 2.

⁸ Θεοφάνους, Χρονογρ. 1. 268. 10 (De Boor).

⁹ Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ. σοθ'. 226. 23.

¹⁰ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Χρονογρ. (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 4. 250).

¹¹ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. Διήγ. 53. 25.

¹² Εἰς τὸν αὐτὸν βασιλεῖα (Μανουήλ Κομνηνὸν) ἐγκώμιον στίχ. 775 (ἐν Miller, Recueil II 747), Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 127. 12. Βλ. καὶ F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène σ. 237.

¹³ Μιχαήλ τοῦ ρήτορος, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῆρ Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν (W. Regel, Fontes rerum byzantinorum σ. 180).

¹⁴ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 14.

κυνήγια ἄρκτων καὶ ἀγριοχοίρων μνημονεύει ὁ Μιχαὴλ Ψελλός¹, τὸ συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου² καὶ ἡ παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζώων³ καὶ κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός⁴. Καὶ ἀναφέρεται μὲν ὅτι ἐνίοτε ἐθηρεύοντο ἀγριοχοίροι ἐν τῇ Πετρίνῃ τῆς Λακεδαιμόνος⁵, μεγαλύτερον ὅμως πλῆθος ὑπῆρχε τότε εἰς τὰ περὶ τὸν Μακεδονικὸν Ὀλυμπον μέρη, κατὰ μάρτυρα τὸν Μιχαὴλ Ψελλόν⁶, καὶ εἰς τὴν Λυκίαν⁷, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ τὸ ὄρος Ταῦρον⁸.

Ἐγένετο δ' ἡ ἐπικίνδυνος καὶ ἐπίμοχθος τῶν θηρίων τούτων θήρα⁹ συνήθως μὲν ἀπὸ ἵππων, οὐχὶ ὅμως σπανίως, καὶ ὁσάκις οἱ θηρευταὶ ἦσαν δεξιοὶ καὶ τολμηροί, καὶ πεζῆ¹⁰, χρησιμοποιουμένων κυνῶν καὶ δορατίων ἢ ἀκοντίων, βενάβλων, πρὸς κατακοντισμὸν, πρὸς δὲ καὶ δηλητηριωδῶν βελῶν¹¹ (εἰκ. 7 καὶ 8).

Ὅτι τὴν πολλὰκις κατὰ τὴν θήραν, σφαλλομένων τῶν ἵππων, ἐξεσελλίζοντο οἱ ἵππεις ἢ καὶ ἐτραυματίζοντο ἢ ὑπὸ τῶν θηρίων ἢ καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων μενάβλων, καὶ φυσικὸν εἶναι καὶ ὑπὸ τῶν συγγραφέων μαρτυρεῖται¹². Ἐπ' ἴσης οἱ συγγραφεῖς μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ θηρευταί, ἵνα ἐκ τῆς λόχμης

¹ Tafel, Eustathii opusc. 360. 74.

² Στίχ. 38.

³ Στίχ. 255 (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 150).

⁴ Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Κώμης ἔκφρασις (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία 1. 50. 9).

⁵ Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἐνθ' ἄν.

⁶ Tafel, Eustathii opusc. 360. 74.

⁷ Εὐσταθίου, Πάρεκβ. 774. 38.

⁸ Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 24. 10.

⁹ Χρόνος μὲν κάπρον λάβοι τις καὶ μετὰ μόχθων πόσων· Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόσδον τοῦ αυτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα τοῖς δήμοις (Migne, P. G. 133. 1376 A).

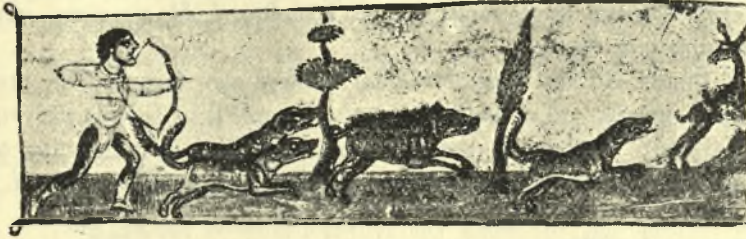
¹⁰ Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 127. 12.

¹¹ Ι. Μαλάλα, Χρον. 163. 2, Ι. Κιννάμου, Ἱστορ. 24. 10, Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25, 416. 1, Μ. Γρεῦ, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres σ. 31, Δούκα Ἱστορ. 123. 18 Πβ. καὶ F. Chalandon, Ἐνθ' ἄν. 237.

¹² Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 53. 25. Οἱ οὕτω τραυματιζόμενοι πρὸς θεραπείαν μετεχειρίζοντο τὴν ἐκδοράν. Ἦτο δ' αὕτη κατὰ τὸν Ι. Κίνναμον, Ἱστορ. 24. 29 «ἄμην τις λεπτός» κατὰ δὲ τὸν Νικήταν Χωνιάτην, Χρον. διήγ. 54. 9 «ἄμην δέρματος». Ὑπὸ τὰ δόριστὰ πως ταῦτα δέον νὰ νοήσωμεν δύο τινὰ α') τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ προβείου δέρματος, ἀφ' οὗ καὶ νῦν τοῦτο ἐν Σκῶφ καλεῖται γδορά καὶ γδοῦρα ἐν Στερεῶ Ἑλλάδι (Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης σ. 11) καὶ β') τμῆμα κατεργασμένου δέρματος, ἀφ' οὗ τοιοῦτον τι μετεχειρίσθη κατὰ τὸν Νικήταν Χωνιάτην (Ἐνθ' ἄν.) ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὑπὸ τοῦ ἰδίου δόρατος ἐν θήρῃ τραυματισθεὶς καὶ ἀφ' οὗ, κατὰ τὰ ὀρνεοσόφια, (Αἰλιανοῦ, Ποικίλ. Ἱστορ. 2. 557. 28 Hercher) πρὸς θεραπείαν τοῦ δακτύλου τοῦ ὀρνέου, ἐξ οὗ ἐξέπεσεν ὁ ὄνυξ συνιστάτο ἡ ἐπίθεσις «βουτύρου μετὰ ἀποξέσματος δέρματος ἐργασμένου». Νῦν γδοράς κατὰ δελτίον τοῦ Ἱστορ. λεξικοῦ λέγεται τὸ ἐσωτερικὸν μέρος κατεργασμένου δέρματος.

ἐξαγάγωσι τοὺς ἀγρίους χοίρους πρὸς δόλον ἐτοποθέτουν που θήραμα, καθ' οὗ οὔτοι ἀμέριμνοι ἐφώρων¹.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἄς προσεθεῖ ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα πολλοὶ ἐπιστοποιοῦν, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅτι εἶδον αἰγά-

Εἰκ. 7. Κυνήγιον ἀγριοχοίρων καὶ ἐλάφων. Ἐκ χειρογράφου τοῦ Ι΄ αἰῶνος.

γρους ἢ συάγρους προστρίβοντας ἐπὶ δένδρων καὶ ἀποκόπτοντας τὰ αἰδοῖα² καὶ ὅτι, κατὰ κυνηγετικὴν συνήθειαν ἐπικρατοῦσαν τότε «πολλαχοῦ³, καὶ μάλιστα περὶ Λυκίαν, γέρας κυνηγέτη πρῶτῳ βαλόντι ἔλαφον ἢ αἶγα ἢ κεφαλὴ κἂν ἀχρεῖον εἶη τὸ τῆς βολῆς».

Εἰκ. 8. Κυνήγιον ἀγριοχοίρου ἐπὶ μιᾷ τῶν πλευρῶν Βυζαντινοῦ κιβωτιδίου τοῦ Ι΄ ἢ ΙΑ΄ αἰῶνος.

Τὸ πολλαχοῦ τοῦτο τοῦ Εὐσταθίου δηλοῖ ὅτι τὸ ἔθιμον ἦτο γενικόν, τοῦτο δ' ὄντως πιστοποιεῖ καὶ ἡ νῦν συνήθεια. Ὅσον δὴλα δὴ ἠδυνήθηεν νὰ ἐξακριβώσω, νῦν ἐν Ναούσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Χαλκιδικῆς ὁ πρῶτος βαλὼν ἀγριοχοίρον ἢ ἔλαφον ἢ δορκάδα λαμβάνει κατὰ τὴν

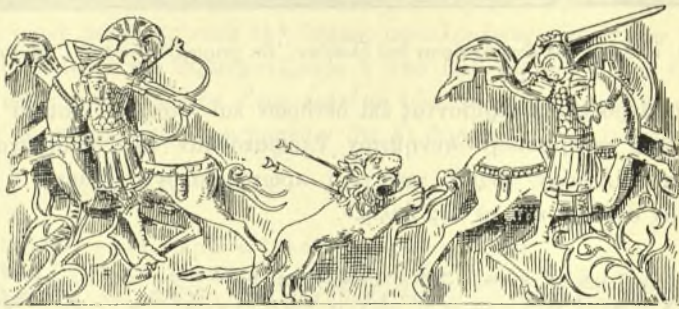
¹ Νικήτα Χωνιάτου, Ἔνθ' ἀν. 416. 1.

² Εὐσταθίου, Παρεκβ. 450. 17, 772. 52.

³ Εὐσταθίου, Ἔνθ' ἀν. 774. 38.

διανομὴν ἔκκριτον δῶρον τὸ δέρμα καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ζῴου, ἐν τῇ περιφερείᾳ Νευροκοπίου (Ζιρνόβφ καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις) ὡς καὶ ἐν Μάκρῃ καὶ Μαρωναίᾳ ὁ βαλὼν χοῖρον λαμβάνει τὴν κεφαλὴν, ἐν ᾧ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Δράμας τὸ δέρμα. Τέλος ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Πηλίου ὁ βαλὼν χοῖρον λαμβάνει τὴν κεφαλὴν, τοὺς πόδας καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ, ἐν τῇ περιοχῇ δὲ τοῦ ὕρους Γούρας τὴν κεφαλὴν, τοὺς πόδας καὶ τὰ ἐντόσθια, ὁ δὲ φονεύσας αὐτόθι δορκάδα μόνον τὸ δέρμα.

Τὴν θήραν ἐλάφων, δορκάδων, καὶ ἀγριοχοίρων ἐννοεῖται ὅτι ἐπηκολούθει οὐχὶ σπανίως καὶ συμπόσιον ἐπὶ τόπου, καθ' ὃ τὰ κρέατα τῶν θηραμάτων ψηνόμενα κατεβροχθίζοντο ὑπὸ τῶν μετασχόντων τοῦ κυνηγίου, οἷτινες ἐτοποθέτουν αὐτὰ ἐπὶ αὐτοσχεδίου στιβάδος¹. Ὅτι δ' οἱ κυνηγοί, καὶ

Εἰκ. 9. Θήρα λέοντος. Ἐπὶ Βυζαντινοῦ κιβωτιδίου τοῦ Ι' ἢ ΙΑ' αἰῶνος.

βασιλεῖς ἀκόμη ἂν ἦσαν, κυνηγοῦντες ἤρκοῦντο εἰς μικράς τινας καὶ ταπεινάς καλύβας, ἐὰν διήρκει ἐπὶ πολὺ τὸ κυνήγιον, λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς².

Εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κυνηγούμενα θηρία δέον νὰ προσθέσωμεν πρῶτον τὸν ζοῦμπρον, δεύτερον τὰς παρδάλεϊς καὶ τρίτον τοὺς λέοντας. Ὁ ζοῦμπρος, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ἦτο ζῴον μεγαλύτερον τῆς ἀρκτου καὶ τῆς παρδάλεως, εὐρισκόμενον δ' εἰς τὰ δάση τῶν Ταυροσκυθῶν ἢ, ὡς τὸ δημῶδες κείμενον λέγει, τῶν Κομάνων, κατεβάλλετο διελαυνόμενον διὰ δόρατος³.

Οἱ λέοντες κυνηγούμενοι διὰ τὸ δέρμα των καὶ παλαιότερον διὰ τὰ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ θεάματα⁴, ἦσαν, ἐννοεῖται, σπάνιοι καί, μετεχόντων τῆς

¹ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 15, Tafel, Eustathii opusc. 356. 30, Λιβανίου τοῦ σοφιστοῦ, Θήρας ἔκφρασις 4. 1065 (ἔκδ. Reiske).

² Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Λόγος εἰς τὸν Πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνὸν (Ed. Kurtz, Unedierte Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos B. Z. 16. 114. 72).

³ Νικήτα Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 433. 16.

⁴ Κατὰ τὸν Χρυσόστομον, Ἐρμηνεία εἰς τὸν Ε'. ψαλμόν, (Migne, P. G. 55. 62)

θήρας κυνῶν¹, ἐκυνηγούντο ὑπὸ ἐφίππων, ὡς μᾶς τοὺς παρουσιάζουσιν αἱ εἰκόνες, (εἰκ. 9) βαλλόμενοι διὰ βελῶν, πληττόμενοι διὰ ξίφους² ἢ καὶ συλλαμβανόμενοι διὰ πάγης, ἣν οἱ κυνηγοὶ ἐχρησιμοποιοῦν καὶ κατὰ τῆς παρδάλεως τῆς μόνον δι' ἐνέδρας συλλαμβανομένης (εἰκ. 9)³.

Ποῖον εἶδους δ' ἦτο ἡ πάγη αὕτη, ἣτις γενικῶς οὕτω συχνὰ ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφέρεται περὶ θήρας πτηνῶν καὶ τετραπόδων ζῴων προκειμένου, μᾶς διδάσκει γενικῶς πως ὁ σχολιαστὴς τῶν ἁλιευτικῶν τοῦ Ὀππιανοῦ,⁴ ὅστις, δυστυχῶς, ἐν τῇ περιγραφῇ του φαίνεται πολὺ καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἐπιρρεασμένος.

Κατὰ τὸν σχολιαστὴν λοιπὸν τοῦτον· «Οἱ κυνηγοὶ βόθρον ὀρύσσοντες ἱστᾶσιν ἐν αὐτῷ ξύλον μηχανητόν, ἄνωθεν μὲν ἔχον λίθον, ὑποκάτω δ' ἔριφον ἢ κύνα, ἐλθόντος δὲ τοῦ θηρὸς καὶ ἐπιπηδῶντος τῷ βόθρῳ ἀνασιρέφεται τὸ ξύλον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ μηχανῆς καὶ φέρει τὸν μὲν ἔριφον ἄνω, τὸν δὲ λίθον κάτω καὶ οὕτως ἀγρεύεται ὁ θῆρ».

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

τῶν συγχρόνων τοῦ τινες ἐξημέρωνον τοὺς λέοντας καὶ τοὺς εἶχον συνοικοῦντας. Διὰ τοὺς κατὰ τὰ θεάματα χρησιμοποιουμένους λέοντας βλ. Βασιλικά 19. 10. 35. 36 καὶ 37.

¹ Εἰς τὴν θήραν ἄρκτων καὶ λεόντων φρονῶ ὅτι ἀναφέρονται οἱ ἐν τῇ παιδιοφράσῳ διηγῆσει τῶν τετραπόδων ζῴων (στίχ. 256 σελ. 150) στίχοι, καθ' οὓς ὁ κύων λέγει ἐκυνήγουν οὐ μόνον ἐλάφια, λαγούς καὶ χοίρους, ἀλλὰ

*ἀκόμη καὶ τὰ δυνατὰ τὰ ζῶα τὰ μεγάλα,
ἄπερ οὐ δύναμαι κρατεῖν, ἀλλ' οὐδὲ καταβάλλειν.*

² Ἐν τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν ἔπει ὁ Διγενὴς παριστάνεται καὶ διὰ τῆς ράβδου του καταβάλλων λέοντα.

³ Θεοδώρου τοῦ Προδρομοῦ, Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόδοον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικά τοῖς δήμοις (Migne, P.G. 133. 1376 A.). Θήραν λεόντων καὶ παρδάλεων ἀναφέρει καὶ τὸ συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου στίχ. 38. Ἴσως τὰ θηρία ταῦτα νὰ ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, W. Regel, Fontes rerum byzantinorum σ. 40), ὅταν ὀμιλῇ περὶ τοῦ ἀσχολουμένου εἰς ἰππασίας γυμναστικὰς «ὄσοι τοὺς θήρας ρίπτουσι τοὺς ὄρεβιάτας, τοὺς πελωρίους, οἱ μὴ συχνοὶ πίπτοντες τὸ παροικούμενον ἐρημοῦσι».

⁴ Σχολ. Ὀππιανοῦ ἁλιευτ. Γ'. 386.